

ნიკო ჯავახიშვილი

ირანის ბოლო სამეფო დინასტია და ქართველები

სახელმწიფოებრიობის უბველესი და უმდიდრესი ტრადიციების მქონე ქვეყანას – ირანს (1935 წლამდე – სპარსეთს) თავისი ხანგრძლივი ისტორიის მანძილზე სათავეში ედგნენ სხვადასხვა სამეფო დინასტია: აქემენიანები, არშაკიანები, სასანიანები, სეფიანები, ავშარიანები, ზენდები, ყაჯარები, ფაჰლავიანები და სხვ.

სპარსეთის მმართველ დინასტიებთან მჭიდრო ურთიერთობა აკავშირებდათ თანადროული ქართული სამეფო-სამთავრო დინასტიებისა და წარჩინებული საგვარეულოების წარმომადგენლებს, რის შესახებაც საკმაოდ ბევრია ცნობილი.

ამ სტატიაში შევეცდებით გამოვარკვიოთ, თუ რა შეხების წერტილები ჰქონდათ ქართველებს ირანის მმართველი ბოლო სამეფო დინასტიის – ფაჰლავიანების ანუ ფეჰლავიანების (იგივე – ფაჰლავიდების ანუ ფეჰლავიდების) წარმომადგენლებთან. ამის პარალელურად, მოკლედ მიმოვიხილავთ იმდროინდელ ირანში განვითარებულ უმნიშვნელოვანეს პოლიტიკურ-ეკონომიკურ მოვლენებს.

აღნიშნულ საკითხს მივუძღვნით გამოკვლევა, რომელიც რამდენიმე წლის წინათ გამოქვეყნდა.¹

წინამდებარე ნაშრომი ჩვენი ზემოხსენებული გამოკვლევის შევსებულ ვარიანტს წარმოადგენს.

* * *

1909 წლიდან სპარსეთს მართავდა შაჰინშაჰი აჰმადი (1909-1925) – ალა-მაჰმად-ხანის მიერ 1796 წელს დაფუძნებული ყაჯართა თურქმანული დი-

---

¹ ნ. ჯავახიშვილი. ფაჰლავიანთა დინასტია და ქართველები. აკადემიკოს გიორგი წერეთლის სახელობის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის კრებული „ახლო აღმოსავლეთი და საქართველო“. ტ. VI. თბ. 2009, გვ. 122-139.

ნასტიის უკანასკნელი წარმომადგენელი. მან თავისი უნიათობით ხელი შეუწყო რეზა ხანის (1878-1944) სწრაფ აღზევებას, რაც ყაჯარებისათვის საბედისწერო აღმოჩნდა.

მაზანდარანელი წვრილი მიწათმფლობლის ვაჟი – რეზა – არისტოკრატიას არ განეკუთვნებოდა.² იგი დაიბადა თიხით ნაშენებ სახლში.³ ყმაწვილობიდან მსახურობდა სპარსეთის არმიის ელიტურ შენაერთში – კაზაკთა ბრიგადაში, რომელიც ჯერ კიდევ XIX საუკუნის მიწურულს ჩამოყალიბდა.

1879 წელს, სპარსეთის შაჰინშაჰ ნასრ ად-დინის (მეფობდა 1848-1896 წლებში) თხოვნის შესაბამისად, იმპერატორმა ალექსანდრე II-მ თეირანში მიაგვლინა რუს ოფიცერ-ინსტრუქტორთა ჯგუფი პოდპოლკოვნიკ ალექსი დომანტევიჩის ხელმძღვანელობით. მათ, მსგავსად რუსეთის კაზაკთა შენაერთებისა, 1882 წელს საბოლოოდ ჩამოაყალიბეს სპარსეთის კაზაკთა პოლკი, რომელიც შემდეგ ჯერ ბრიგადად და ბოლოს დივიზიად გარდაიქმნა. აქვე დავძენთ, რომ ალექსანდრე II თავადაც დაინტერესებული იყო რუსეთის მეზობელ ქვეყანაში რევოლუციისა და ანარქიის საფრთხის აღმოფხვრით.

1905-1911 წლების რევოლუციიდან მოყოლებული, კაზაკთა ბრიგადა ყაჯარ შაჰინშაჰთა საიმელო დასაყრდენს, ფაქტობრივად, ლაიბ-გვარდიას წარმოადგენდა. იმ პერიოდში შაჰინშაჰის ერთგულებით განსაკუთრებით ისახელა თავი ბრიგადის მეთაურმა, პოლკოვნიკმა ვლადიმერ პლატონის ძე ლიახოვმა.

სპარსეთში ჩამოყალიბებულ კაზაკთა შენაერთის სხვადასხვა დროს მეთაურობდნენ პოლკოვნიკები: ა. დომანტევიჩი (1879-1882); პ. ჩარკოვსკი (1883-1885); დ. კუზმინ-კარავაევი (1885-1891); ა. შნეური (1891-1894); ვ. კოსოგოვსკი (1894-1903); ფ. ჩერნოზუბოვი (1903-1906); ვ. ლიახოვი (1906-1909); ნ. ვადბოლსკი (1909-1914); პროზორკევიჩი (1914-1915); გენერალ-მაიორი, ბარონი ფონ მაიდელი (1915-1917); გ. კლერჟი (1917-1918).

1917 წელს რუსეთში მომხდარი რევოლუციების შემდეგ კაზაკთა დივიზიის რუს ოფიცერთა უმრავლესობამ დატოვა სპარსეთი და სამშობლოში დაბრუნდა. მათი მნიშვნელოვანი ნაწილი „ეთერ მოძრაობაში“, ჩაება.

კაზაკთა დივიზია, შენარჩუნება შეძლეს სპარსეთში იმხანად მყოფმა ინგლისელებმა, თუმცა ამ სამხედრო შენაერთიდან რუს ოფიცერთა წასვლის პროცესს ისინი ხელს არ უშლიდნენ.

1918 წლის დასაწყისიდან 1920 წლის ოქტომბრამდე კაზაკთა დივიზი-

² Н. Сычев. Книга династий. М. 2006, გვ. 601.

³ გ. გელაძე. ირანის უკანასკნელი შაჰი. თბ. 2009, გვ. 7.

ას მეთაურობდა რუსეთის არმიის პოლკოვნიკი **ვსევოლოდ დიმიტრის ძე სტაროსელსკი** (1875-1953). იგი დაიბადა და აღიზარდა კავკასიის მეფისნაცვლის მოადგილის, სენატორის, წარმოშობით პოლონელი აზნაურის (შლიახტიჩის), რუსეთის საიმპერიო არმიის გენერალ-ლეიტენანტ დიმიტრი სიმონის ძე სტაროსელსკისა (1832-1884) და ეკატერინე თადეოზის ასულ გურამიშვილის (1834-?) ოჯახში. ეკატერინეს უმცროსი დის – ოლღა გურამიშვილის (1842-1929) მეუღლე იყო დიდი ილია ჭავჭავაძე.⁴

ვსევოლოდს ცოლად ჰყავდა გერმანული წარმომავლობის ბალტიელი ბარონესა ვარვარა ფონ დერ ოსტენ დრიზენი, რომელთანაც შეეძინა ვაჟი – დიმიტრი (1900-?).

დიმიტრი სტაროსელსკის შესანიშნავი ურთიერთობა ჰქონდა როგორც თავის ქვისლთან – ილია ჭავჭავაძესთან, ასევე სხვა გამოჩენილ ქართველ მოღვაწეებთან, რომელთაც ის ყოველთვის შეძლებისდაგვარად მფარველობდა.⁵

აქვე დავძენთ, რომ ვსევოლოდ დიმიტრის ძე სტაროსელსკის და – ნინო (1862-1930) ცოლად ჰყავდა სიღნაღის მაზრის თავადაზნაურობის წინამძღოლს იოსებ ივანეს ძე შალიკაშვილს (1842-1904), რომლის დედაც იყო დარია გულბათის ასული ჭავჭავაძე.⁶ მისი შვილი იყო დავით იოსების ძე შალიკაშვილი (1886-1940), რომელიც ოფიცრად მსახურობდა ჯერ რუსეთის იმპერიის, შემდეგ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის, ბოლოს კი საფრანგეთის არმიაში და დიმიტრი შალიკაშვილი (1896-1978), რომელიც ოფიცრად მსახურობდა ჯერ რუსეთის იმპერიის, შემდეგ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის, შემდეგ პოლონეთის, ხოლო შემდეგ – გერმანიის შეიარაღებულ ძალებში. მისი ვაჟები არიან – ოთხვარსკვლავიანი გენერალი ჯონ-მალხაზ-დავით დიმიტრის ძე შალიკაშვილი (1936-2011), რომელიც 1993-1997 წლებში მსახურობდა აშშ-ის შეიარაღებული ძალების შტაბების უფროსთა გაერთიანებული კომიტეტის თავმჯდომარედ და ოთარ დიმიტრის ძე შალიკაშვილი (დაბადებული 1933 წელს), რომელიც აშშ-ის თავდაცვის სამინისტროში მსახურობდა.⁷

⁴ С. Думин, П. Гребельский. Дворянские роды Российской империи. Т. IV. С. Думин и Ю. Чиковани. Князья Царства Грузинского. Под редакцией С. Думина. М. 1998, გვ. 142.

⁵ ნ. ჯავახიშვილი. შალიკაშვილები (ფესვები, ტრადიციები, დღევანდებობა). თბ. 1997, გვ. 11-12.

⁶ С. Думин, П. Гребельский. Дворянские роды Российской империи. Т. IV, გვ. 255.

⁷ Н. Джавахишвили. Грузины под российским флагом (Грузинские военные и государственные деятели на службе России в 1703-1917 гг.). Тб. 2003, გვ. 165.

აღსანიშნავია, რომ ყაჯართა დინასტიის უკანასკნელმა წარმომადგენელმა, შაჰინშაჰმა აჰმადმა ვ. სტაროსელსკის ამაგი სათანადოდ დაუფასა და ის გულუხვად დაასაჩუქრა. კერძოდ, მან გენერალს აჩუქა იშვიათი ოსტატობით დამზადებული, მარგალიტებით მოოჭვილი მახვილი.

1920 წლის მიწურულს ვ. სტაროსელსკი ემიგრაციაში წავიდა. ის დამკვიდრდა აშშ-ში, სადაც შაჰინშაჰისაგან ბოძებული მახვილის საფასურად, მან შეიძინა ლოს-ანჯელესის მახლობლად მდებარე ძვირადღირებული რანჩო ფორთოხლის ბადითურთ.

ზემოხსენებული რეზა-ხანი მეჯინიბედ მსახურობდა სპარსეთში დისლოცირებულ კაზაკთა ბრიგადაში, რომელსაც, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, თავად გურამიშვილთა საგვარეულოს შთამომავალი (დედის ხაზით) ვ. სტაროსელსკი მეთაურობდა. ვსევოლოდმა ამ წერა-კითხვის უცოდინარ, გაუნათლებელ, მაგრამ წარმოსადგევი გარეგნობის და ძლიერ ადამიანში შინაგანი, ბუნებრივი ნიჭი შეამჩნია და რეზა ოფიცრად დააწინაურა.⁸ ასე დაიწყო რეზას თავბრუდამხვევი კარიერა, რამაც ყოფილი მეჯინიბე საბოლოოდ სპარსეთის შაჰინშაჰად და ახალი სამეფო დინასტიის ფუძემდებლად აქცია.

რეზა-ხანმა მალე მოიპოვა პოპულარობა როგორც საკუთარ სამხედრო შენაერთში, ასევე სპარსეთის მმართველ წრეში, რის შემდეგაც კაზაკთა ბრიგადას სათავეში ჩაუდგა.

1916 წელს მან მეოთხედ იქორწინა და ცოლად შეირთო ნიმთაჯი ანუ თავჯ ოლ მოლუქი (1896-1982), ასული სპარსეთის რეგულარული არმიის გენერლისა თეიმურ-ხან აირომლუსი. ეს ოჯახი სპარსეთში კავკასიიდან გადასახლდა.

რეზას და ნიმთაჯს შეეძინათ მომავალი შაჰინშაჰი – მოჰამად რეზა ფაჰლავი (1919-1980) და კიდევ სამი შვილი, კერძოდ, ვაჟი ალი-რეზა და ასულები – შამსი და აშრაფი (არაბულად – „ბრწყინვალე“), რომელიც მოჰამად რეზას ტყუპისცალი იყო. სხვა ქორწინებიდან რეზას ჰყავდა კიდევ სამი ვაჟი – ლოლამ რეზა, ჰამიდ რეზა და აბდულ რეზა.

XX საუკუნის ოციანი წლების დასაწყისისთვის სპარსეთში უმძიმესი სამხედრო-პოლიტიკური ვითარება შეიქმნა.

1921 წლის თებერვალში, ინგლისელთა ხელშეწყობით, რეზა-ხანმა 2-ათასკაციანი კაზაკთა ბრიგადით გაილაშქრა თეირანზე და სახელმწიფო გადატრიალება განახორციელა. 21 თებერვალს, მეამბოხეთა მოთხოვნის შესაბამის-

---

⁸ მ. ხომერიკი. წერილები. თბ. 2006, გვ. 194-195.

სად, ჩამოყალიბდა ქვეყნის მინისტრთა ახალი კაბინეტი, რომელშიც რეზა-ხანმა სამხედრო მინისტრის პოსტი დაიკავა. სამიოდე თვის შემდეგ მან პრემიერ-მინისტრი საზღვარგარეთ გააძევა და სახელმწიფოს მართვის სადავეები ხელთ თავად იგდო.

რეზა-ხანმა, რომელსაც მხარს კახაკთა ერთგული დივიზია უჭერდა, აიძულა ინგლისელები, რომ ქვეყნის ტერიტორია დაეტოვებინათ. მან შეძლო ჩაეხშო მეამბოხეთა თარეში გილანის მხარეში და სახელმწიფოში წესრიგი დაემყარებინა.

1923 წლიდან რეზა-ხანი სპარსეთის პრემიერ-მინისტრი და უმაღლესი ხელისუფალი გახდა.

იმდროინდელ სპარსეთში შექმნილი უმძიმესი ვითარება აღწერილი აქვს ამბაკო ჭელიძეს, რომელიც იმუამად მსახურობდა აკაკი მეთოდეს ძე ხოშტარიას (1873-1932) ხელმძღვანელობით სპარსეთში მოქმედ ბანკში. იგი იგონებდა, რომ სპარსეთში ჩავიდა 1923 წელს, როდესაც ეს ქვეყანა „ახალი გარდატეხის გზაზე იდგა. ძველი შაჰი ისევ თავის მამისეულ ტახტზე იჯდა. ახლანდელი რეზა შაჰი უფრო ვეზირი იყო... ცხოვრება ერთ წერტილზე გაყინულს ჰგავდა. სახელმწიფო დიდ კრიზისს განიცდიდა. ძველი აღარ ვარგოდა, ახალი არ იყო. ამ დროს გზებზე სიარული დიდ ხიფათს წარმოადგენდა. ურკინიგზო ქვეყანა, ავტომობილების მცირე მიმოსვლა, ცუდი გზები“.⁹

ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარე, იმუამინდელ სპარსეთში ყველა პირობა იყო შექმნილი იმისათვის, რომ ავტორიტეტშელახული ყაჯართა დინასტია ახალ სამეფო დინასტიას ჩაენაცვლებინა.

1925 წლის 31 ოქტომბერს სპარსეთის მეჯლისმა (პარლამენტმა) დამხობილად სცნო ყაჯართა დინასტია და რეზა-ხანი რეგენტად დანიშნა. იმავე წლის 12 დეკემბერს დამფუძნებელმა კრებამ რეგენტი რეზა-ხანი – **რეზა-შაჰ ფაჰლავის** (ფეჰლავის) სახელით, შაჰინშაჰად გამოაცხადა.

ახალი სამეფო დინასტიის ფუძემდებელმა შაჰინშაჰმა ქვეყნის ცენტრალიზაციის, მოდერნიზაციისა და საუკუნეობრივი ჩამორჩენილობის ლიკვიდაციისათვის ბევრი რამ გააკეთა. მან შემოიღო სამოქალაქო სასამართლოები, ძველ არისტოკრატობას მიწები ჩამოართვა, გაატარა სამხედრო რეფორმა, შეცვალა განათლების მოძველებული სისტემა, აკრძალა ჩადრის ტარება და ა. შ., რითაც შიიტი ფუნდამენტალისტები თავის საწინააღმდეგოდ განაწყობ. შაჰინშაჰი ერთიანი ირანელი ერის ჩამოყალიბების პოლიტიკას ახორციელებდა.

⁹ ა. ჭელიძე, ფერეიდნელი ქართველები. თბ. 2011, გვ. 20-21.

1934 წლის დეკემბრიდან, შაჰინშაჰის ინიციატივით, სპარსეთს ოფიციალურად – „ირანი“ ეწოდა. ირანის დიად წარსულთან განუყოფელი კავშირის ხაზგასასმელად შაჰინშაჰი ატარებდა ფაჰლავის გვარს, რომელიც პართიის სამეფოსთან და ძველსპარსულ ენასთან ასოცირდებოდა.¹⁰

რეზა-შაჰი მოწყალე თვალთ უმზერდა ირანში მცხოვრებ ქართველებს, როგორც თავისი ქვეყნის ქვეშევრდომებს (ძველად გადასახლებულ ქართველთა შთამომავლები), ასევე XX საუკუნეში ჩასულ ემიგრანტებს. აქვე დავძენთ, რომ 1905-1911 წლების რევოლუციის შემდეგ მასში მონაწილე არაერთი ქართველი სპარსეთში დარჩა.

შაჰინშაჰის პირად გვარდიას – ცხენოსან ათასეულს თავრიზიდან დედაქალაქში საგანგებოდ მიწვეული პოლკოვნიკი მიქელაძე მეთაურობდა.

სპარსეთის ეკონომიკურ წინსვლაში მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა ზემოხსენებული აკაკი ხოშტარიას ხელმძღვანელობით მოქმედმა „რუსეთ-სპარსეთის სანავთობე ამხანაგობამ“ („რუპენტო“) და ბანკმა, რომლის წარმომადგენლებიც იყვნენ: გენერალი გიორგი (გიგუშა) ქსნის ერისთავი (ლევინდარული მერი შერვაშიძის მეუღლე), ზემოხსენებული ამბაკო ჭელიძე, ნიკო ელიავა, მელიტონ რუსია და სხვები.

1916 წლის 12 მარტს ა. ხოშტარიამ სპარსეთის ხელისუფლებასთან გააფორმა 99-წლიანი კონტრაქტი, რომელიც ამ ქვეყნის ჩრდილოეთი ტერიტორიის „ათვისებას“ შეეხებოდა. სწორედ ამ ადამიანის სახელთან არის დაკავშირებული სპარსეთში პირველი ავტომობილების გამოჩენა, პირველი ელექტროფაბრიკა, თევზეულის, ხიზილალის, ხე-ტყის, მატყლის, საპნის და ა. შ. მძლავრი წარმოების ამუშავება. მის პირად საკუთრებაში იყო ნავთობის კონცესიები და კასპიისპირა ქალაქ ენზელის ელექტროფიკაციის სისტემა.

ხოშტარიას პირადი მდივანი და განუყრელი თანამოაზრე სპარსეთში იყო ალექსანდრე პუშკინის შვილთაშვილი – სამართალმცოდნე ჰანიბალი.¹¹

ქართველი ემიგრანტი, დიდი ბრიტანეთის სამხედრო დაზვერვის ერთ-ერთი სამმართველოს ხელმძღვანელი მერაბ სიმონის ძე კვიციანი (1902-1991) იგონებდა, რომ ბაქოელი ქართველები „უბრალო ვაჭრები კი არა, დიდი მასშტაბის ინდუსტრიალისტები იყვნენ და მალე უეჭველად საერთაშორისო

¹⁰ გ. სანიკიძე. ფაჰლავიანები. ენციკლოპედიური ცნობარი „ისლამი“. თბ. 1999, გვ. 189; გ. გელაძე. ირანის უკანასკნელი შაჰი, გვ. 7.

¹¹ რ. დაუშვილი. უმდიდრესი ემიგრანტები. წერილი მეათე (აკაკი ხოშტარიას). ჟურნალი „გზა“. თბ. 2008, № 30, გვ. 96-97.

მასშტაბის ინდუსტრიალისტები და ფინანსისტები გახდებოდნენ. ამ ჯგუფს სათავეში ედგა აკაკი ხოშტარია – იმ დროს ერთადერთი ნამდვილი მილიონერი საქართველოში, რომელმაც ნავთობის კონცესიები შეიძინა სპარსეთში და ჩამოაყალიბა ფირმა, სახელად „რუპენტო“. ეს იყო ყველაზე დიდი და ფინანსურად ყველაზე ძლიერი ფირმა, რისი მსგავსიც კი ქართველებს ოდესმე შეუქმნიათ. მისი პრეზიდენტი იყო ხოშტარია, ხოლო მისი ხუთი დირექტორიდან ერთ-ერთი – მამაჩემი“.¹²

ა. ხოშტიარიას უძრავ-მოძრავი ქონების საერთო ღირებულება კოლოსალურ თანხას შეადგენდა, რის გამოც მას მეტსახელად „სპარსეთის უგვირგვინო შაჰსაც“ უწოდებდნენ. ეს უმდიდრესი პიროვნება იმავდროულად გულუხვი ქველმოქმედი და სპარსეთში მცხოვრებ ქართველთა თავგამოდებული მფარველი იყო.

სპარსეთში მოღვაწეობის პერიოდში ა. ხოშტიარიას თან ახლდა თავისი ძმა გიორგი და ნათესავ-ახლობელთა ვრცელი წრე, მათ შორის ალექსანდრე სხირტლაძეც, რომელიც შემდგომში სპარსეთის სამთო მალაროების მმართველი გახდა.

1924 წელს, როდესაც ა. ხოშტიარიას მეუღლე და ცხოვრების ერთგული თანამგზავრი მინადორა ეგნატეს ასული თურქია (1881-1924) სპარსეთში გარდაიცვალა, მისმა მეუღლემ ეგვიპტიდან ჩამოაყვანინა ბალზამირების სპეციალისტები და ცხედრის მუმიფიცირება გააკეთებინა. ამის შემდეგ, აკაკიმ მეუღლის ცხედარი საგანგებოდ აგებულ, ზღაპრული სილამაზის აკლდამაში დაასვენებინა.¹³

ზემოხსენებული აკლდამა და მცირე ზომის სამლოცველო თეირანში, დულაბის რუსულ, მართლმადიდებლურ სასაფლაოზე მდებარეობს. იგი დააპროექტა და ააგო წარმოშობით თბილისელმა არქიტექტორმა და ირანისტმა ნიკოლოზ ლევის ძე მარკოვმა (1882-1957), რომელიც სპარსეთში დისლოცირებულ კაზაკთა ბრიგადაში შტაბის უფროსად მსახურობდა და ამავე სასაფლაოზე განისვენებს.

აქვე აღვნიშნავთ, რომ დულაბის სასაფლაოზე 30-მდე ქართველი განისვენებს. მათ შორის არიან: მინადორა თურქიას ბიძაშვილი – ვლადიმერ მა-

¹² მ. კვიციანი. თეირანის კონფერენცია. ფიქრები საქართველოს მომავალზე. წინასიტყვა და კომენტარები გ. გაჩეჩილაძისა. ინგლისურიდან თარგმანი დოდონა კიზირიასი. თბ. 1991, გვ. 22.

¹³ ლ. მიქელაძე. აკაკი ხოშტიარია. გაზეთი „ლიტერატურული საქართველო“. თბ. 6. X. 1989, გვ. 10.

თეს ძე თურქია (1873-1948), რომლის შესახებაც ქვემოთ ვისაუბრებთ, ირაკელი ციციშვილი (1890-1953), იოსებ გეგენავა (1883-1955), მარგარიტა ქორქია (1910-1971), მიხეილ ქორქია (1900-1964) და სხვები.

პროფესორ ჯემშიდ გიუნაშვილის შეფასებით: „მინაღორა ხოშტარიას საფლავზე აგებული აკლამა ჭეშმარიტად ქართული ქრისტიანული ხუროთმოძღვრების შესანიშნავი ნიმუშია და მკაფიოდ მიგვანიშნებს აკაკი ხოშტარიას დახვეწილ გემოვნებაზე“.¹⁴

აქვე უნდა ითქვას, რომ ირანში საქართველოს საელჩოს ძალისხმევით, ხსენებული აკლამა 2003-2004 წლებში კაპიტალურად შეკეთდა.

1923 წლის სექტემბრიდან – დეკემბრამდე თეირანში ცხოვრობდა სახელგანთქმული ქართველი გენერალი გიორგი მაზნიაშვილი (1870-1937), რომელიც იგონებდა: „ციხეში ორწელიწად-ნახევრის ტუსალობის შემდეგ, 1923 წლის 20 მაისს, სამხედრო ცენტრის წევრებთან ერთად, მე გადამიწყვიტეს სიკვდილით დასჯა, მაგრამ ეს განაჩენი შემიცვალეს 5 წლით გაძევებით საქართველოს საზღვრებიდან...“

ადვილი გასაგებია, რომ რუსეთის მიყრუებულ გუბერნიაში წასვლა და დაბინავება, მე კარგს არას მიქადდა. ჩემი სურვილი იყო მოვხვედრილიყავი როგორმე სპარსეთში, რადგან ცნობილია, ა. მ. ხოშტარია იმ დროს სპარსეთში იყო და იმედი მქონდა, რომ ეს მეტისმეტად კეთილი კაცი რაიმე სამუშაოს მომცემდა და ამგვარად, შიმშილით არ მოვკვდებოდი“.¹⁵

საბჭოთა ხელისუფლებისაგან სათანადო ნებართვის მიღების შემდეგ გ. მაზნიაშვილი ა. ხოშტარიას ერთ-ერთ კომპანიონთან – ნიკოლოზ იოსელიანთან ერთად თეირანში ჩავიდა.

იმ პერიოდში საბჭოთა რუსეთთან დადებული ხელშეკრულების თანახმად, სპარსეთის ტერიტორიაზე არსებული რუსეთისა და მისი მოქალაქეების მთელი უძრავ-მოძრავი ქონება ამ ქვეყანას უსასყიდლოდ გადაეცა.

უძრავ-მოძრავი ქონება ა. ხოშტარიასაც რეკვიზიციით ჩამოართვეს. ამის გამო მან გ. მაზნიაშვილის დასაქმება ვერ შეძლო. მიუხედავად ამისა, გ. მაზნიაშვილის თეირანში ცხოვრების პერიოდში მის ყველა ხარჯს ა. ხოშტარია ფარავდა.¹⁶

¹⁴ ჯ. გიუნაშვილი. მინაღორა ხოშტარიას აკლამის შესახებ ქალაქ თეირანში. გაზეთი „მეგობრობის მაცნე“. თბ. 2005, № 5, გვ. 4-5.

¹⁵ გ. მაზნიაშვილი. მოგონებანი (1917-1925 წწ.). ბათუმი. 1990, გვ. 214-215.

¹⁶ გ. მაზნიაშვილი. მოგონებანი, გვ. 216-217.

აღსანიშნავია, რომ ა. ხოშტარიას დიდად აფასებდნენ როგორც ყაჯარები, ასევე სპარსეთის ახალი სამეფო დინასტიის წარმომადგენლები.

რეზა ფაჰლავის კორონაციის ცერემონიალზე (1925 წ.) აკაკი ხოშტარიამ სპარსეთის ახალ შაჰინშაჰს მიართვა იტალიიდან ჩამოტანილი ძვირფასი საჩუქარი – მარმარილოს ქანდაკებები.

შაჰინშაჰმა ა. ხოშტარიას მადლობა გადაუხადა და აღნიშნა:

– „მე ჯერ ისეთი სასახლე არ მაქვს, რომ ასეთი ძვირფასი ნივთები დავალაგო. მალე ავაშენებ ახალ სასახლეს და როდესაც ამ ქანდაკებებს შიგ მოვათავსებ, ნადიმზე შენც დაგპატიუებო“.¹⁷

დიდი ქველმოქმედის ძმის შვილიშვილის, ხელოვნებათმცოდნე გოგი ხოშტარიას ცნობით, ა. ხოშტარიას ირანის ტახტის მემკვიდრისათვის მიურთმევია როიალისათვის განკუთვნილი, ბრილიანტისაგან დამზადებული 8 სმ სიმაღლის ფეხები.¹⁸

იმხანად სპარსეთში ცხოვრობდა ქართული ემიგრაციის ცნობილი წარმომადგენელი, გენერალი ლეო კერესელიძე. 1925 წლის მიწურულს ის პარიზში ჩავიდა და სათავეში ჩაუდგა ორგანიზაციას „თეთრი გიორგი“.

იმ პერიოდში თეირანში დაფუძნდა სსრკ-სპარსეთის ბანკი, რომლის დირექტორადაც დაინიშნა სტალინის პირველი ცოლის ძმა – ალექსანდრე (ალიოშა) სვიმონის ძე სვანიძე (1888-1942). ამავე ბანკში მუშაობდა ზემოხსენებული ა. ჭელიძე, რომელმაც თავისი შთაბეჭდილებები სპასეთის შესახებ გადმოსცა წიგნებში „ექვსი წელი სპარსეთში“ და „ფერეიდნელი ქართველები“.¹⁹

აღსანიშნავია, რომ სპარსეთის ერთ-ერთ რეგიონში – ფერეიდუნშაჰრში ანუ ფერეიდანში მცხოვრები ქართველები ტრადიციულად გამოირჩეოდნენ ამ ქვეყნის ხელისუფლებისადმი ლოიალობით. ეს კიდევ ერთხელ დადასტურდა XX საუკუნის ოციანი წლების მიწურულს, როდესაც სპარსეთში მორიგმა სახალხო აჯანყებამ იფეთქა. იმხანად სამხედროვალდებული ფერეიდნელი ქართველი ახალგაზრდები სამთავრობო ჯარში შემადგენლობაში ირიცხებოდნენ და ამბოხების ჩასწოებაშიც აქტიურად მონაწილეობდნენ, რის გამოც სპარსეთის ახალი შაჰინშაჰის კეთილგანწყობა მოიპოვეს.

¹⁷ ა. ჭელიძე. ექვსი წელი სპარსეთში. თბ. 1964, გვ. 41.

¹⁸ ლ. შიქელაძე. აკაკი ხოშტარია, გვ. 10.

¹⁹ ა. ჭელიძე. ექვსი წელი სპარსეთში, თბ. 1964; ფერეიდნელი ქართველები, თბ. 2011.

ა. ჭელიძის მოგონებაში ვკითხულობთ: „1929 წელს, ბახთიარებისა და ლურების აჯანყების დროს, მთავრობის ჯარში ქართველებიც იღებდნენ მონაწილეობას. პირველ დღეებში სტიქიურად ატეხილმა ათი ათასი კაცის ურდომ გაიმარჯვა და ერთ ციხეს ალყა შემოარტყა, რომელშიაც, სხვათა შორის, ქართველებიც იყვნენ. ოცდაშვიდი დღე იყვნენ მოწყვეტილი გარემოს, არც საჭმელი საკმაოდ, არც წყალი. მთავრობა პურს ჰაეროპლანით აწვდიდა, მაგრამ ჩამოვლებული პური ხშირად ციხის გალავნის გარეთ ეცემოდა. ციხის დამცველები შედრკნენ, მონდომეს მტერს დანებდნენ, მაგრამ ქართველებს უარი განუცხადებიათ:

– „სირცხვილია, რაღასი მეომრები ვართ!“

ბახთიარებს გაეგოთ ქართველების იქ ყოფნა და წინადადება მიეცათ:

– „დავგებდით, თქვენ არას გავნებთ, მეზობლები ვართ, ერთიმეორის სისხლს ნუ დავღვრით, სეიფოლა (იგულისხმება ფერეიდნელი სეიფოლა იოსელიანი, რომელიც დიდი ავტორიტეტით სარგებლობდა. ნ. ჯ.) თავისი ჯარით ჩვენთან არისო“.

ამ აჯანყებაში ქართველებს მონაწილეობა არ მიუღიათ.

ბოლოს აჯანყებულები მთავრობამ დაამარცხა. ქართველებმა დიდი მადლობა და ჯილდო დაიმსახურეს...

ფერეიდანში მცხოვრები ქართველების სტატისტიკური აღწერა რეზა-შაჰის მთავრობის განკარგულებით 1929 წელს მოხდა... მთელი ჯამი მცხოვრებლებისა უდრის 12.545 სულს... ქართულად მოლაპარაკეთა რიცხვი განისაზღვრება ათი ათასი სულით... ფერეიდნელი ქართველების ყოფა-ცხოვრების კარგი მცოდნე ამჟამად უსათუოდ სეიფოლა იოსელიანია. ის არის დღეს მათი მეთაური“.²⁰

ირანის ეკონომიკურ განვითარებაში დიდი როლი შეასრულა ცნობილმა სარკინიგზო ინჟინერმა, პოლკოვნიკმა ივანე სოფრომის ძე ვარაზაშვილმა (1879-1955) – მხატვარ ავთო ვარაზის (ვარაზაშვილის) ბიძამ. ივანე, სხვა უცხო ენებთან ერთად, სპარსულსაც ფლობდა.

1928 წელს, რეზა-შაჰის მიწვევითა და სსრ კავშირის ხელისუფლების ნებართვით, ი. ვარაზაშვილი სპარსეთში ჩავიდა. ამ ქვეყანაში პირველი რკინიგზის მშენებლობას იგი სათავეში დიდი მონდომებით ჩაუდგა. სპარსეთიდან ინდოეთის საზღვრამდე მიმავალი რკინიგზის ხაზზე გაშვებული პირველი მატარებლით იმგზავრა თვით შაჰინშაჰმა, რომელიც ვარაზაშვილის ღვაწლს

²⁰ ა. ჭელიძე. ფერეიდნელი ქართველები, გვ. 151-173.

დიდად აფასებდა.

ი. ვარაზაშვილი საცხოვრებლად ირანში დარჩა, რის გამოც სსრკ-ში დარჩენილი მისი ოჯახის წევრები და ნათესავები რეპრესიების მსხვერპლნი გახდნენ.

ირანის წინაშე დიდად დამსახურებული ქართველი ინჟინერი დაკრძალეს თეირანში, დულაბის სასაფლაოზე.²¹ აქვე დავძენთ, რომ 1998 წელს, ამ სასაფლაოს მიმდებარე ქუჩების რეკონსტრუქციის გამო, აუცილებელი გახდა ი. ვარაზაშვილის ნეშტის იმავე სასაფლაოს სხვა ადგილას გადასვენება, რაც ირანში საქართველოს საელჩოს ძალისხმევით განხორციელდა.²²

1925, 1926 და 1927 წლებში თეირანში გამართულ სილამაზის კონკურსში დელოფლებად გამოაცხადეს: ლეგენდარული **მერი შერვაშიძე-ერისთავისა** (გიგუმა ქსნის ერისთავის მეუღლე), **ოლია სვანიშვილისა** (ივანე სვანიშვილის მეუღლე) და **სარა ჭვლიძისა** (ამბაკო ჭვლიძის მეუღლე).

საგულისხმოა, რომ სარას სილამაზით მოხიბლულმა რეზა-შაჰმა მას დარჩეული ცხენების რემა აჩუქა.

30-იან წლებში თეირანის ქართულ სათვისტომოს სათავეში ედგა ექიმი ბ. ჯღარაკავა. სათვისტომოს მდივანი იყო მ. ნიკოლაიშვილი, ხოლო ხაზინადარი – ა. სხირტლაძე. არსებობდა ქართველთა ეროვნული კომიტეტიც, რომელსაც პარიზში არსებულ ქართულ ლეგაციასთან მჭიდრო კავშირი ჰქონდა.

ირანში მცხოვრები ქართველობა აქტიურად მონაწილეობდა საქველმოქმედო საქმიანობაში, სხვადასხვა მიზნით შეწირულობების შეგროვებაში. მათი ყოფა-ცხოვრების ცალკეულ ეპიზოდებს დასავლეთ ევროპის ქვეყნებში გამომაგალი ქართული ემიგრანტული პრესა რეგულარულად ასახავდა.

ვინაიდან რეფორმატორი რეზა-შაჰი კვალიფიციური სპეციალისტების დეფიციტს განიცდიდა, მათ ზოგჯერ სსრ კავშირიდან იწვევდა. ირანში ჩასულ საბჭოთა სპეციალისტებს შორის ქართველებიც იყვნენ.

სსრ კავშირსა და ირანს შორის დადებული ხელშეკრულების თანახმად, საბჭოთა მხარემ ირანს ჩამოაწერა რუსეთის იმპერიის არსებობის პერიოდში აღებული ვალები და უსასყიდლოდ გადასცა: რკინიგზები, ხიდები, გზები და ურმიის ტბის ფლოტი. ამის სანაცვლოდ, ირანი იძულებული გახდა, რომ ან-

²¹ რ. დაუშვილი. უმდიდრესი ემიგრანტები. წერილი მეათე (აკაკი ხოშტარია), გვ. 94-96.

²² ჯ. გიუნაშვილი. მინადორა ხოშტარიას აკლდამის შესახებ ქალაქ თეირანში, გვ. 5.

გარიში გაეწია სსრკ-ის მოთხოვნებისათვის: მის საზღვარზე ახლადგადმოსული საბჭოთა მოქალაქეები უკან გაებრუნებინა, ხოლო ლტოლვილები სახელმწიფოს სიღრმეში გადაესახლებინა, რათა ისინი აზერბაიჯანის სსრ-ის ტერიტორიაზე არალეგალურად არ გადასულიყვნენ.

ვინაიდან ირანში მყოფ ქართველ ემიგრანტებს სსრ კავშირის ხელისუფლებისათვის გადაცემის რეალური საფრთხე ემუქრებოდათ, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის პარიზში გახიზნულმა მთავრობამ რეზა-შაჰს სთხოვა, რომ ლტოლვილები საბჭოთა რეჟიმის ხელში არ ჩაეგდო.²³

გერმანიის შეიარაღებული ძალების გენერალური შტაბის სამხედრო კონსულტანტის, ვერმანტის ერთადერთი ქართველი გენერლის შალვა მაღლაკელიძის (1894-1976) მეშუაობაში დაცულია ერთი საყურადღებო ცნობა, რომელიც დაკავშირებულია ჩვენი ემიგრაციის ერთ-ერთი უთვალსაჩინოესი წარმომადგენლის, ამ ცოტა ხნის წინათ წმინდანად შერაცხული არქიმანდრიტის გრიგოლ ფერაძის (1899-1942) ურთიერთობასთან რეზა-შაჰთან.

შ. მაღლაკელიძე იგონებდა, რომ გ. ფერაძე „ლონდონის ბიბლიური საზოგადოების დავალებით იყო ათონის მონასტერში, საიდანაც, სხვათა შორის, მან ჩამოიტანა უძველესი ქართული გარდამოხსნა. ერთხელ, პარიზში, მე და ვიქტორ ნოზაძეს გვეუბნება, რომ ამ გარდამოხსნის შესყიდვა სდომებია სპარსეთის შაჰს რეზა-ხანს... მაგრამ უარი ვუთხარიო.

რატომო – უთხრა ვიქტორ ნოზაძემ ნახევარხუმრობით, – შე დალოცვილო, იქნებ დაგეკარგოსო და შაჰს ექნებაო იგი თავის მუზეუმშიო.

ისე, არც ვიქტორ ნოზაძე იყო ამის გამყიდველი, უპატიოსნესი კაცი იყო თვითონ და ისე, ნახევარხუმრობით უთხრა.

ამის პასუხად გრიგოლმა ამოიღო უკვე დაწერილი ბარათი რეზა-ხანი-სადმი, სადაც იგი მას სწერდა, რომ ამ უძველესი ქართული გარდამოხსნის ადგილი არის მხოლოდ საქართველოს მუზეუმშიო.

ჩვენ გაგვიხარდა, რასაკვირველია, ეს“.²⁴

თავდაპირველად რეზა-შაჰს საკმაოდ მჭიდრო ურთიერთობები ჰქონდა როგორც დიდ ბრიტანეთთან, ასევე სსრ კავშირთან, რომელთაც ირანის მიმართ თავიანთი ტრადიციული იმპერიული ინტერესები ჰქონდათ.

²³ რ. დაუშვილი. ქართული ემიგრაცია 1921-1939 წლებში. თბ. 2007, გვ. 27-29.

²⁴ შ. მაღლაკელიძე. მოგონებანი. წგნ.: „ქართველები გერმანული დროშის ქვეშ II მსოფლიო ომში“. მასალები გამოსაცემად მოამზადა, წინასიტყვაობა და შენიშვნები დაურთო ვიქტორ რცხილაძემ. თბ. 1994, გვ. 154.

ეს ვითარება დიამეტრულად შეიცვალა მას შემდეგ, რაც გერმანიის სა-
თავეში ნაციონალ-სოციალისტები მოვიდნენ (1933 წელი). შაჰინშაჰმა გერმა-
ნიის მესვეურებთან მჭიდრო ურთიერთობა დაამყარა. ირანში თავი მოიყარეს
გერმანელმა მრჩეველებმა, ბიზნესმენებმა და დაზვერვის თანამშრომლებმა. ამას
ისიც დაერთო, რომ გერმანიის ხელისუფლებამ ირანელები გამოაცხადა „არი-
ელებად“, ანუ გერმანელთა უახლოეს ნათესავ ხალხად.

საგულისხმოა, რომ გერმანიის ხელისუფლების სათავეში სხვადასხვა
დროს მყოფი ლიდერები, მიუხედავად მათ შორის არსებული იდეოლოგიური
განსხვავებისა, ხშირად იხსენებდნენ მათი ქვეყნისა და ირანის საერთო წარ-
სულს, რითაც ორი სახელმწიფოს ურთიერთობის გასაღრმავებლად ხელსაყ-
რელ ფონს ქმნიდნენ. ჯერ კაიზერი ვილჰელმ II, ხოლო შემდეგ ადოლფ
ჰიტლერი და ბოლოს კონრად ადენაუერიც, დიდი მონდომებით ეწეოდნენ
გერმანელი და სპარსელი ერების საერთო რასობრივი წარმომავლობის ანუ
მათი არიული ერთობის აფიშირებას. მათთვის არავითარი მნიშვნელობა არ
ჰქონდა იმ ფაქტს, თუ რას ემყარებოდა აღნიშნული თეორია – ისტორიულ
ჭეშმარიტებას თუ ფსევდომეცნიერებას. მათთვის მთავარი იყო სახელმწიფო-
თამორისი ურთიერთობის განმტკიცება გერმანიასა და ირანს შორის, რასაც
ხშირ შემთხვევაში წარმატებით აღწევდნენ.²⁵

ყოველივე ეს ასუსტებდა დიდი ბრიტანეთისა და სსრკ-ის ზეგავლენას
ირანზე, რაც, შაჰინშაჰთან ერთად, გერმანიის ხელისუფლების ინტერესებშიც
შედიოდა. ამავე მიზანს ემსახურებოდა ირანის ურთიერთობის მოწესრიგება
აშშ-სა და მეზობელ თურქეთთან (საადაბადის მოლაპარაკება).

პროფ. იური გოლუბის მოსაზრებით, «Дружба Ирана с Германией по-
дпитывалась и взятой шахом на вооружение идей иранского националь-
ного величия, курсом на возрождение былой мощи древнеиранского госу-
дарства (в декабре 1934 г. Персия стала вновь называться Ираном, были
введены староиранские названия, календарь и т. д.). Важен и такой мо-
мент, как пропаганда немцами теории об общем с иранцами арийском про-
исхождении, признание иранцев специальным декретом германского пра-
вительства «чистокровными арийцами». Это не могло не льстить шаху».²⁶

ბუნებრივია, შაჰინშაჰს ერჩია, რომ მეზობელი ქვეყნის – თურქეთის

²⁵ გ. კაციტაძე. ირან-გერმანიის ურთიერთობათა ისტორიიდან. თბ. 2007, გვ. 98.

²⁶ Ю. Голуб. 1941: Иранский поход Красной армии (взгляд сквозь годы). Журнал «Отечественная история». Москва, 2004, № 3, გვ. 25.

მსგავსად, ირანსაც ნეიტრალიტეტი შეენარჩუნებინა. მას ეშინოდა, არ განმეორებულყო I მსოფლიო ომის სცენარი, როდესაც ქვეყანაში რუსეთის იმპერიისა და დიდი ბრიტანეთის შეიარაღებული ძალები შეიჭრნენ. მიუხედავად ამისა, ირანის მონარქისათვის ეს ფრიად არასასურველი სცენარი მაინც განმეორდა.

1941 წლის აგვისტოში სსრ კავშირისა და დიდი ბრიტანეთის არმიები ირანში შეიჭრნენ. მათ შაჰინშაჰი იძულებული გახადეს, რომ 16 სექტემბერს თავისივე უფროსი ვაჟის – მოჰამად რეზას სასარგებლოდ გადადგარიყო ტახტიდან და ქვეყანა დაეტოვებინა.

II მსოფლიო ომის პერიოდში ირანში განვითარებული მოვლენების საინტერესო აღწერილობა შემოგვინახა მისმა თვითმხილველმა, 1943 წლის შემოდგომაზე თეირანში ჩასულმა საქართველოს სსრ მილიციის მთავარი სამმართველოს უფროსმა, მილიციის III რანგის კომისარმა (შეესაბამება გენერალ-მაიორის წოდებას) **კაპიტონ გრიგოლის ძე ნაჭყეაბიამ** (1902-1973), რომელიც იგონებდა: „საბჭოთა მთავრობამ 1921 წლის ხელშეკრულების ერთ-ერთი პუნქტის საფუძველზე, 1941 წლის აგვისტოში შეიყვანა თავისი ჯარები ირანის ჩრდილოეთ რაიონებში, რითაც ჩაშალა ფაშისტ აგრესორთა გეგმები და ირანს ააცილა ფაშისტური მონობის საფრთხე...

რეზა-შაჰი სასწრაფოდ გადადგა, ტახტი გადაულოცა თავის შვილს მოჰამად-რეზა ფეჰლევის, თვითონ კი... გაქცევით უშველა თავს. შაჰს მიჰყვა მრავალი მომხრე – მემამულეები, ვაჭრები. ირანში რომ ჩავედით, ჩვენ ვნახეთ უამრავი მიტოვებული საბაყლო და ღუქანი. ვაჭრების წასვლამ დიდი ღალი დაასვა ირანის მცირერიცხოვან არმიას, რომელსაც მათი წყალობით ედგა სული.

მოკავშირეებმა ირანი აირჩიეს ბაზად საბჭოთა ფრონტებისათვის ტექნიკისა და სურსათის მისაწოდებლად. ომში საბჭოთა ჯარების ჩაბმამ ირანელთა შორის განმათავისუფლებელი ბრძოლის ტალღა გამოიწვია. შეიქმნა ირანის სახალხო პარტია, ხალხი მზად იყო, თვითონ აეღო ხელში მთელი ძალაუფლება და დახმარებას სთხოვდა საბჭოთა არმიას. სტალინი ჩარევის წინააღმდეგი იყო, თუმცა მას დაბეჯითებით სთხოვდნენ მფარველობას ირანელი აზერბაიჯანელები და ფერეიდნელი ქართველები.

მე ერთხელ შევესწარი საუბარს, როდესაც სტალინის ჰკითხეს, – რატომ არ გაუწვდით დახმარების ხელს თურქეთის ლაზებსო.

სტალინმა უპასუხა, რომ მზად არის დაეხმაროს ამ ადამიანებს, ოღონდ არა ახლა და არა თურქეთისა თუ ირანის საშინაო საქმეებში ჩარევის გზით.

ასეთი საკითხები, – თქვა მან, – წყდება შინაგანი ბრძოლით თვითგამორკვევისა და ავტონომიისათვის, რასაც მათ შეუძლიათ მიაღწიონ“.²⁷

1944 წლის 26 ივლისს ლტოლვილობაში მყოფი, მძიმედ დაავადებული ყოფილი შაჰინშაჰი 66 წლის ასაკში, იოჰანესბურგში (სამხრეთი აფრიკა) გარდაიცვალა. იგი დაკრძალეს ეგვიპტის დელაქალაქ კაიროში, ალ-რიფაის მეჩეთში. 1950 წელს მისი ცხედარი თეირანის გარეუბან რეიში საგანგებოდ მისთვის აგებულ მავზოლეუმში გადაასვენეს. აქვე დავძენთ, რომ ისლამური რევოლუციის (1979) შემდეგ, ეს მავზოლეუმი მიწასთან გაასწორეს.²⁸

მართალია, მოჰამად რეზა ფაჰლავი მაშის გადადგომისთანავე იქცა ირანის შაჰინშაჰად, მაგრამ მისი ოფიციალური კორონაცია მხოლოდ 26 წლის შემდეგ შედგა.

ქვეყნის ხელისუფლების სათავეში ჩადგომა 22 წლის შაჰინშაჰს ფრიად მძიმე ვითარებაში მოუხდა. იგი მოკავშირე სახელმწიფოთა მძლავრი ზეგავლენის ქვეშ იმყოფებოდა და იძულებული იყო, რომ მაშის მტკიცე დიქტატორული მმართველობა ლიბერალური პოლიტიკით შეეცვალა. ამიტომ, თავდაპირველად, იგი თითქმის შეუმჩნეველი პოლიტიკური ფიგურა და უფრო სიმბოლური მონარქი იყო. ეს არც გასჭირვებია, რადგან ყმაწვილობიდანვე ევროპულად იყო აღზრდილი და ასეთივე ცხოვრების წესით ცხოვრობდა.

მოჰამად რეზა სწავლობდა ჯერ თეირანის კადეტთა კორპუსში (1925-1930), შემდეგ შვეიცარიის პრესტიჟულ სკოლა-პანსიონში – Institut Le Rosey (1931-1936), ბოლოს კი ასევე ევროპულ ყაიდაზე მოწყობილ თეირანის ოფიცერთა სასწავლებელში (1936-1939).

აღსანიშნავია, რომ ევროპაში სასწავლებლად გაგზავნილ ყმაწვილ მოჰამად რეზას მამამისმა – რეზა-შაჰმა თან გააყოლა მისი ნდობით აღჭურვილი ქართველი სპორტსმენი, გიორგი (ჟორჟ) ჩაგუნავა, რომელიც ირანის ტახტის მემკვიდრეს წლების განმავლობაში წვრთნიდა და სპორტის სახეობებში აოსტატებდა.

ჯ. გიუნაშვილის ცნობით, თავის თანამგზავრად გ. ჩაგუნავა თვით ირანის უფლისწულმა შეარჩია. ეს ქართველი ემიგრანტი ირანის სამეფო კარზე ცნობილი იყო, როგორც „პრინცი“ ანუ თავადი.

1943 წლის 28 ნოემბერს თეირანში დაიწყო მოკავშირე სახელმწიფოე-

²⁷ კ. ნაჭყებია. თეირანი, 1943, ნოემბერი. გაზეთი „ვენერალისიმუსი“. თბ. 2004, № 14 (52), გვ. 6.

²⁸ გ. გელაძე. ირანის უკანასკნელი შაჰი, გვ. 14.

ბის ლიდერთა კონფერენცია, რომელიც 1 დეკემბრამდე გაგრძელდა.

იმ პერიოდში ახალგაზრდა შაჰინშაჰს მოჰამად რეზას სამეფო სასახლეში ესტუმრა სსრ კავშირის დელეგაციის ხელმძღვანელი, ამ ქვეყნის უზენაესი ხელისუფალი (შემდეგში – გენერალისიმუსი) **იოსებ ბესარიონის ძე სტალინი (ჯუღაშვილი)** (1879-1953).

სტალინს თან ახლდნენ: სსრკ შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარი (შემდეგში – მარშალი) **ლავრენტი პავლეს ძე ბერია** (1899-1953), სტალინის პირადი დაცვის უფროსი (შემდეგში – გენერალ-ლეიტენანტი) **შალვა ოთარის ძე წერეთელი** (1894-1955), საქართველოს სსრ შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარი (შემდეგში – გენერალ-ლეიტენანტი) **გრიგოლ თეოფილეს ძე კარანაძე** (1902-1970) და თეირანში ჩასული სსრკ დელეგაციის დაცვის ერთ-ერთი ხელმძღვანელი, ზემოხსენებული **კ. ნაჭყებია**.

ამ შეხვედრის შესახებ საინტერესოდ არის მოთხრობილი დევი სტურუას (1931-2001) წიგნში „სტალინი, ხრუშჩოვი, ბრეჟნევი“, რომელშიც კვითხულობთ:

„თეირანის კონფერენციის შემდეგ ხალხში დადიოდა ერთი ასეთი ისტორია: სტალინიმა გადაწყვიტა ვიზიტად წვეოდა ირანის შაჰს..., რომელიც... ეს ესაა აიყვანეს ტახტზე, დაამხეს რა მისი მამა. შაჰი მაშინ სრულიად ახალგაზრდა იყო და სტალინის მისვლამდე ძალზე ინერვიულა.

როცა სტალინი ბერიასა და სახელმწიფო უშიშროების გენერლის გრიგოლ კარანაძის თანხლებით სატახტო დარბაზში შევიდა და ნორჩ შაჰს მიუახლოვდა, ირანის ახალ მფლობელს მუხლები მოეკეცა და სტალინის წინ ჩაიჩქა. სტალინი დაეხმარა შაჰს ფეხზე წამომდგარიყო, შემდეგ მიუბრუნდა ბერიასა და კარანაძეს და ქართულად უთხრა:

– აფსუს, რომ ამ სურათს გიორგი სააკაძე და ერეკლე მეფე არ ხედავენო.

მე კვითხე ბატონ გრიგოლ კარანაძეს, რამდენად შეეფერება სინამდვილეს ეს ისტორია, რაზეც ბატონმა გრიგოლმა ღიმილით მიპასუხა:

– ჰო, იყო რაღაც ამდაგვარი“.²⁹

აღნიშნული შეხვედრის შესახებ ასეა მოთხრობილი მისი უშუალო თვითმხილველის, ზემოხსენებულ კ. ნაჭყებიას მოგონებაში: „ნოემბერში საქართველოდან ბაქოს გაფრინდა ჯგუფი, რომლის შემადგენლობაშიც გენერალ

²⁹ დ. სტურუა. სტალინი, ხრუშჩოვი, ბრეჟნევი (მოგონებები, პორტრეტები), თბ. 1995, გვ. 66-67.

გრიგოლ კარანაძესთან ერთად მეც ვიყავი. ჩვენ დასაცავად უნდა გავყოლოდით სამთავრობო დელეგაციას. ეს დელეგაცია ირანის დელაქალაქ თეირანში მიემგზავრებოდა სამი მოკავშირე სახელმწიფოს ხელმძღვანელთა კონფერენციაზე. დელეგაციის შემადგენლობაში იყვნენ დიპლომატები და სამხედრო წარმომადგენლები...

ირანში ჩასვლისთანავე საბჭოთა საელჩოში დავბინავდით და დავიწყეთ მზადება სტალინთან შესახვედრად... დავინახეთ სტალინი თავისი ძველი ფარაჯით და ქუდით. მის უკან – ვოროშილოვი, მოლოტოვი და სხვა თანმხლები პირები. ჩვენ, დამხვლურნი, დაძაბული ვიდექით. სტალინი თვითონ მოვიდა ჩვენთან, ჩამოგვიარა, ყველას ხელს ართმევდა. ქართველები რომ დაგვინახა – „სალამი საქართველოსო“ – გვითხრა...

თეირანში ჩასვლის პირველ დღეებშივე სტალინმა მონინახულა ახალგაზრდა შაჰი.

სტალინს უთხრეს, რომ შაჰი თვითონ ეახლა რუზველტს და საუბარმა სულ ხუთ წუთს გასტანა. ხოლო ჩერჩილმა იგი მისაღებად აყურყურა, მერე კი აუდიენცია სამ წუთში დაამთავრა... ბუნებრივია, შაჰი შეურაცხყოფილი დარჩა ასეთი მიღებით.

სტალინმა მითხრა, – შაჰს უნდა ვეწვიოთ, ვინაიდან სტუმრის ვალია, ეახლოს მასპინძელს, ვის მიწა-წყალზეც იმყოფებით. შაჰს წინასწარ შევატყობინეთ მოსალოდნელი ვიზიტი, მაგრამ ზუსტი დრო არ გვითქვამს...

ქუჩებში გამოფენილი ხალხი აღფრთოვანებული ხვდებოდა სტალინს, ბევრგან ვიტრინებში მისი პორტრეტები გამოეკრათ...

როდესაც სასახლეს მივადექით, გაიღო რკინის ჭიშკარი და ჩვენ შემოგვეგება მსუბუქ სპორტულ კოსტიუმში გამოწყობილი ყმაწვილი ქალი, რომელიც ველოსიპედზე იჯდა. სტალინი რომ დაინახა, ეტყობა, იცნო. შალი მოიხურა მხრებზე და ჩვენს შესახვედრად წამოვიდა, გულითადად ჩამოართვა ხელი სტალინს – ასე გაიცნო სტალინმა შაჰის მეუღლე.

სასახლეში შეგვიძღვნენ. შაჰი ისე დაიბნა, რომ მუხლებზე დაემხო და სტალინს მხსნელი უწოდა. სტალინმა ფეხზე ააყენა. გაიმართა საკმაოდ ხანგრძლივი საუბარი. ილაპარაკეს ირანის ტერიტორიაზე ბაზების განლაგებისა და საბჭოთა კავშირის საზღვრებისაკენ ტვირთის ტრანსპორტირების შესახებ.

უკან რომ ვბრუნდებოდით, სტალინი ქართულად გაგვესაუბრა:

– „აფსუს, ახლა გიორგი სააკაძე რომ ააყენა და მუხლმოდრეკილი

სპარსეთის შაჰი დაანახაო...“³⁰

ვფიქრობთ, მართლაც უჩვეულო ისტორიულ მოვლენას ჰქონდა ადგილი, როდესაც თეირანის სამეფო სასახლეში გამართულ აღნიშნულ შეხვედრაზე სსრ კავშირის სახელით მისული ზემოხსენებული ქართველების წინაშე ირანის შაჰინშაჰმა მორჩილების ნიშნად მუხლებზე დაიჩოქა!

საგულისხმოა, რომ თეირანის კონფერენციაზე იმყოფებოდა კიდევ ერთი ქართველი სსრ კავშირიდან, ლ. ბერიას ვაჟი – სერგო ლავრენტის ძე ბერია (1924-2000). სტალინმა მას საგანგებო დავალება მისცა – საიდუმლო მოსასამენი აპარატურით მოემინა და ჩაეწერა აშშ-ის პრეზიდენტ ფრანკლინ დელანო რუზველტის (1882-1945) ნებისმიერი საუბარი, თვით სრულიად უმნიშვნელო დეტალების ჩათვლით.³¹

აქვე უნდა ითქვას, რომ ამ კონფერენციაზე ჩასულ დიდი ბრიტანეთის დელეგაციას ახლდა ზემოხსენებული მერაბ კვიციანი, იმხანად სამხედრო დაზვერვის კაპიტანი, რომელმაც თავის მემუარებში იმდროინდელი ირანისა და იქ მყოფი ქართველი საბჭოთა გენერლების შესახებ საყურადღებო ცნობები შემოგვინახა.³²

კ. ნაჭყებიას ზემოხსენებულ მოგონებებში აღნიშნულია, რომ შაჰინშაჰის შეხვედრამ აშშ-ის პრეზიდენტთან საკმაოდ მცირე ხანს გასტანა.³³

ამასთან დაკავშირებით საყურადღებოა ფ. რუზველტის ვაჟის – ელიოტ რუზველტის მოგონებები, სადაც ახალგაზრდა შაჰინშაჰის სტუმრობა აშშ-ის პრეზიდენტთან ასეა გადმოცემული: «Он (იგულისხმება პრეზიდენტი რუზველტი – ნ. ჯ.) вернулся к себе, чтобы принять молодого иранского шаха Мохаммеда Реза Пехлеви, прибывшего с официальным визитом в сопровождении своего премьер-министра, министра иностранных дел, а также министра шахского двора Хосейн Ага. Молодой шах слыл весьма легкомысленным человеком, но здесь он держался серьезно и сосредоточенно. Он привез в подарок очень красивый коврик, за который отец поблагодарил его от имени матери».³⁴

³⁰ კ. ნაჭყებია. თეირანი, 1943, ნოემბერი, გვ. 6-7.

³¹ С. Берия. Мой отец Берия (В коридорах сталинской власти). Перевод с французского. Москва. 2002, გვ. 124.

³² მ. კვიციანი. თეირანის კონფერენცია. ფიქრები საქართველოს მომავალზე. გვ. 28-67.

³³ კ. ნაჭყებია. თეირანი, 1943, გვ. 6.

³⁴ Э. Рузвельт. Его глазами. Перевод с английского А. Гуревича и Д. Куниной. Под редакцией И. Овадиси. Вступительная статья С. Бушуева. Москва. 1947, გვ. 193.

1943 წლიდან მოყოლებული ირანში საგასტროლოდ მრავალჯერ იმყოფებოდნენ ქართული ეროვნული ცეკვისა და სიმღერის ცალკეული ანსამბლები, რომლებმაც ამ ქვეყნის საზოგადოების დიდი მოწონება დაიმსახურეს.

სსრ კავშირიდან ირანში პირველად ჩასულ ქართველ ხელოვანთა შორის იყვნენ ახალგაზრდა მოცეკვავეები ილიკო (ილია) სუხიშვილი (1907-1987) და ნინო რამიშვილი (1910-2002) – მომავალში გამოჩენილი ქორეოგრაფები, ეროვნული ბალეტის დამაარსებლები და ხელმძღვანელები.

ილიკო სუხიშვილი იგონებდა: „1943 წელს, ამიერკავკასიის წითელი არმიის შტაბის თხოვნით, თბილისის ოპერისა და ბალეტის თეატრის მსახიობები: დავით ანდლულაძე, პეტრე ამირანაშვილი, ნადია ხარაძე, მარია ბაუერი, გიორგი მარგივეი, ტატიანა დუნენკო, მე და ნინო ორი თვით ირანში გაგვამგზავრეს, რათა კონცერტები გაგვემართა წითელი ჯარისა და მოკავშირე ქვეყნების ნაწილებისათვის, რომლებიც სამამულო ომის პერიოდში იქ იდგა.

დილაობით კონცერტებს ჩვენი ჯარისკაცებისათვის ვატარებდით, საღამოს კი ირანელი მაყურებლებისათვის. კონცერტებს ირანში მცხოვრები ქართველებიც ესწრებოდნენ. იმ დროს ირანში ცხოვრობდა შაჰინშაჰის პირადი ექიმი, გვარად თურქია. ძალიან საინტერესო კაცი იყო, საქართველოს პატრიოტი.

იმ დღეს, როცა აფიშები გამოიკრა, თურმე სალაროში მისულა და პირველიდან მეათე რიგამდე მთელი ბილეთები უყიდა. როდესაც მას შევხვდით და ვკითხე, რად გინდოდა ამდენი ადგილი-მეთქი, ღიმილით მიპასუხა:

– ბილეთები თეირანში მცხოვრებ ყველა ქართველს დავუგზავნე, აბა, ქართველების კონცერტზე ირანელს ქართველის წინ ხომ არ დავსვამდიო.

ორთვიანი გასტროლების დროს ვიყავით ქალაქებში: თავრიზში, ფეკლევში, ყაზვინში, ისპაჰანსა და თეირანში.

კონცერტების დამთავრების შემდეგ ირანის შაჰმა მოჰამადმა თავის სასახლეში ჩვენს პატივსაცემად დარბაზობა მოაწყო და სამახსოვრო საჩუქრები დაგვირიგა“.³⁵

ი. სუხიშვილის მოგონებაში დასახელებული თურქია იყო ზემოხსენებული ვლადიმერ თურქია, ა. ხოშტარიას მეუღლის ბიძაშვილი, ცნობილი ექიმი, რომელიც ერთხანს ფლოტში მსახურობდა. მას ცოლად ჰყავდა მართა აბილახვარი (1875-1937), ასული რუსეთის საიმპერიო არმიის სახელოვანი მხედართ-

³⁵ ი. სუხიშვილი. მოგონებები. ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა კ. ჯანდიერმა. თბ. 2008, გვ. 38.

მთავრის, გენერალ-ადიუტანტ ივანე გივის ძე ამილახვრისა (1829-1905).³⁶

1943 წლის სექტემბერში, მოკავშირეთა კატეგორიული მოთხოვნით, ირანმა გერმანიას ომი გამოუცხადა.

ახალი შაჰინშაჰის მმართველობის დასაწყისი ქვეყანაში მძაფრი პოლიტიკური მღელვარებებით აღინიშნა. ძალაუფლების მოსაპოვებლად ერთმანეთს თვით შაჰინშაჰის მომხრეებთან ერთად ებრძოდნენ ეროვნული ფრონტი და კომუნისტური პარტია. ამ უკანასკნელს გარკვეული მხარდაჭერა ჰქონდა სსრკავშირის მესვეურთაგან, რომელთაც ირანის ჩრდილო-დასავლეთით მდებარე პროვინციის – სამხრეთ აზერბაიჯანის მიტაცება სურდათ.

მოჰამად რეზა იძულებული გახდა, რომ ქვეყნის გადასარჩენად გადაემჭრელი ზომებისათვის მიემართა.

1949 წლის 4 თებერვალს, როდესაც შაჰინშაჰი უნივერსიტეტს სტუმრობდა, იგი ფელაინების აქტივისტმა დაჭრა. ამან მოჰამად რეზას პოპულარობა გაზარდა.

ამ ტერორისტული აქტის საპასუხოდ, ირანში საომარი მდგომარეობა გამოცხადდა, აიკრძალა მეამბოხე ორგანიზაციათა საქმიანობა და კომუნისტური საფრთხის ლიკვიდირებაც მოხერხდა. ამის მიუხედავად, მონარქის პოზიციები მყარი არ იყო, ვინაიდან მეჯლისმა მნიშვნელოვანი გავლენა კვლავაც შეინარჩუნა.

1953 წლის 16 აგვისტოს მოჰამად რეზა იძულებული გახდა, რომ დროებით დაეტოვებინა სამშობლო, თუმცა, აშშ-ის დახმარებით, მან ხელისუფლების სადავეები ძალევე დაიბრუნა. მოთოკა რა შიიტი ფუნდამენტალისტები, მან დაატუსაღა ეროვნული ფრონტის „ურჩი“ ლიდერი, პრემიერ-მინისტრი მოჰამად მოსადეყი თავისი მომხრეებითურთ და ხელთ აბსოლუტურად შეუზღუდავი ძალაუფლება იგდო. ამის შემდეგ ირანის უკანასკნელი გვირგვინოსანი მკვეთრ პროამერიკულ პოლიტიკას ატარებდა. სწორედ ამან, არმიის მხარდაჭერამ და საიდუმლო სამსახურის „სავაქის“ აქტიურმა ფუნქციონირებამ მეოთხედი საუკუნის განმავლობაში უზრუნველყვეს ფაჰლავიანთა დინასტიის ბოლო წარმომადგენლის მმართველობა. მეჯლისის შაჰინაჰის „ჯიბის პარლამენტად“ იქცა. მალე ირანი სენტო-ს ორგანიზაციაში გაწევრიანდა, რითაც შაჰინაჰის პოზიციები კიდევ უფრო განმტკიცდა.

ზემოთქმულის მიუხედავად, მოჰამად რეზა არასდროს ყოფილა ტრადი-

³⁶ С. Думин, П. Гребельский. Дворянские роды Российской империи. Т. IV, гл. 110-111.

ციული ტირანი, რომელიც ტახტის შენარჩუნებას ნებისმიერი მეთოდით ეცდებოდა. მას ირანის სრული გარდაქმნის შორსმიმავალი გეგმები ჰქონდა. შაჰინშაჰს სურდა, რომ შუა საუკუნეების სიბნელეში ჩარჩენილი ქვეყანა ატომის ერაში გადაეყვანა და მსოფლიოს რიგით მეხუთე სამრეწველო სახელმწიფოდ ექცია. ნავთობის ექსპორტიდან მიღებული სოლიდური შემოსავალი (1972-1977 წლებში – 90 მილიარდი აშშ დოლარი) მას ფართომასშტაბიანი რეფორმების წამოწყების სრულ შესაძლებლობას აძლევდა.

1963 წლიდან ირანში დაიწყო და თხუთმეტ წელიწადს გაგრძელდა რეფორმები, რაც მსოფლიომ „თეთრი რევოლუციის“ სახელით მონათლა. ყველგან ალაპარაკდნენ „ირანულ ეკონომიკურ სასწაულზე“...

განსხვავებით მამამისისაგან, მოჰამად რეზა დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა რელიგიას და ხელს უწყობდა თავის მხარდამჭერ ულემთა (ღვთისმეტყველების, ისლამის ისტორიულ-რელიგიური გადმოცემებისა და ეთიკურ-სამართლებრივი ნორმების მცოდნეთა კრებითი სახელწოდება) ზეგავლენას ირანის მოსახლეობაზე გავრცელებას.

„ერთიანი ირანელი ერის“ ჩამოყალიბებისაკენ მიმართულ პოლიტიკას მოჰამად რეზა, მამამისის მსგავსად, თანამიმდევრულად ახორციელებდა.³⁷

სახელმწიფოს იდეალურ მმართველად მოჰამად რეზას მიაჩნდა სპარსეთის იმპერიის დამფუძნებელი ქურუში (კიროსი), რომელსაც საკუთარ თავს აღარებდა. შაჰინშაჰი ირანის წარსული დიდების აღდგენაზე ოცნებობდა. მისი მოსაზრების თანახმად, სახელმწიფო სამ საკვანძო პრინციპზე უნდა დაფუძნებულიყო: უფალი, მონარქი და სამშობლო.

ზემოსხნებულ სამეულში უფლის გვერდით მონარქი შემთხვევით არ აღმოჩნდა. მას, როგორც ღვთივკურთხეულ პიროვნებას, უზენაესის მითითებები დედამიწაზე უნდა აღესრულებინა. ამდენად, ხელისუფლება უბრალო მოკვდავთათვის მხოლოდ მოწიწებისა და თაყვანისცემის ობიექტი უნდა ყოფილიყო. ამ კავშირის თეოლოგიური დასაბუთების გარდა, ფაჰლავები სპარსი კლასიკოსი პოეტების შედევრებსაც იმოწმებდნენ. ამ თვალსაზრისით გამორჩეული ადგილი ეკავა ფირდოუსის „შაჰნამეს“ („მეფეთა წიგნს“). XI საუკუნეში შექმნილი ამ პოემის მიხედვით, მონარქი სპარსთა სიამაყისა და თვითმყოფადობის სიმბოლოდ განიხილება და მხოლოდ მას უკავშირდება სახელმწიფოს ბრწყინვალეობა, ბედი, უკვდავება.

³⁷ ნ. ჯავახიშვილი. ირანის შაჰინშაჰები ფაჰლავიანთა დინასტიიდან. საზოგადოებრივი ჟურნალი „ომეგა“. თბ. 2004, № 2 (52), გვ. 101-102.

ამ ნაწარმოებზე დაყრდნობით მოჰამად რეზა თავდაჯერებით აცხადებდა: „უცხოელი ვერ გააცნობიერებს ირანისათვის მონარქიის მნიშვნელობას. ეს არის ჩვენი ცხოვრების გზა, რომლის გარეშეც ჩვენ, როგორც ქვეყანა – ვერ ვიარსებთ“.³⁸

მონარქიისა და საკუთარი პერსონის პოპულარიზაციის მიზნით, მოჰამად რეზას ინიციატივით, ირანში საერთაშორისო მასშტაბის რამდენიმე გრანდიოზული საზეიმო ღონისძიება გამართა. მათ შორის აღსანიშნავია: შაჰინშაჰის კორონაცია (1967 წ.), ირანის სახელმწიფოებრიობის 2500 წლისთავი (1971 წ.) და ფაჰლავიანთა დინასტიის მმართველობის 50 წლისთავი (1976 წ.).

1971 წლის ოქტომბერში მოჰამად რეზამ ირანი რამდენიმე დღით საერთაშორისო ყურადღების ცენტრად აქცია. სხვადასხვა სახელმწიფოთა მეთაურები და სხვა საპატიო სტუმრები ეწვივნენ სპარსეთის უძველეს დედაქალაქ პერსეპოლისს, სადაც ირანის სახელმწიფოებრიობის 2.500 წლისთავის აღსანიშნავი ზეიმი გაიმართა. ოდესღაც ბრწყინვალე ქალაქის ნანგრევების წინ 3 უზარმაზარი და 59 მცირე ზომის კარავი დადგეს. მოეწყო სპარსეთის ისტორიის უნიკალური ექსპოზიცია. სტუმრებს შესანიშნავად უმასპინძლეს. ეს ღონისძიება ხაზინას დაუჯდა 50 მილიონი ბრიტანული გირვანქა სტერლინგის ეკვივალენტური თანხა.

თავისი სათაყვანებელი ქურუმის საფლავთან შაჰინშაჰმა განაცხადა:

– „ახლა, როდესაც ირანი თავის ისტორიასთან კავშირის აღდგენისაკენ ისწრაფვის, ჩვენ აქ მოვედით, რათა მთელი ხალხის უდიდესი მადლიერება გამოვხატოთ უკვდავი ისტორიული გმირის, მსოფლიოში პირველი იმპერიის დამაარსებლის, დიდი განმათავისუფლებლის, კაცობრიობის ღირსეული შვილის წინაშე“.³⁹

ხაზგასასმელია ირანელი გვირგვინოსნის ზომიერება. მას შეეძლო უფრო შთამბეჭდავი საიუბილეო თარიღი ეზეიმა, მითუმეტეს, რომ ამის შესაძლებლობას სპარსეთის უძველესი ისტორია ნამდვილად იძლეოდა, მაგრამ ის ზემოაღნიშნულით დაკმაყოფილდა.⁴⁰

საგულისხმოა, რომ მოჰამად რეზას მმართველობის პერიოდში ირანის არმიაში არაერთი ქართველი ოფიცერი მსახურობდა. მათ შორის გამოირჩეოდნენ ფერეიდნელი გურჯები, ირანის სამხედრო-საჰაერო ძალების გავლენი-

³⁸ გ. გელაძე. ირანის უკანასკნელი შაჰი, გვ. 7.

³⁹ გ. გელაძე. ირანის უკანასკნელი შაჰი, გვ. 47-55.

⁴⁰ ნ. ჯავახიშვილი. ირანის შაჰინშაჰები ფაჰლავიანთა დინასტიიდან, გვ. 102.

ნი ხელმძღვანელები: ავიაციის გენერალი (სპარსულად – თიმსარი) **მოჰამად რაჰიმი (ხარატიშვილი)** (1935-1980), რომელიც ისლამური რევოლუციის შემდეგ დახვრიტეს, აგრეთვე, ოფიცრები, რომლებიც შემდგომში გენერლები გახდნენ – საინჟინრო-ტექნიკური სამსახურის უფროსი **ალი რუსტამის ძე რაჰიმი (ონიკაშვილი)** (1950-1990) და სამხედრო ვერტმფრენების ნაწილების განყოფილების უფროსი (1972 წლიდან) **მანუჩარ ასლანი (დარჩიაშვილი)** (დაბადებული 1938 წელს), რომელიც 1992 წლიდან თადარიგში გავიდა.⁴¹

უკანასკნელ შაჰინშაჰს – „არიამეჰს“ ანუ „არიელთა სინათლეს“ უწოდებდნენ. იგი გამოირჩეოდა სამაგალითო ათლეტური მონაცემებითა და გატაცებით სპორტის ცალკეული სახეობებისადმი (ჯირითი, ავტობოლა, თხილამურებზე სრიალი). მას განსაკუთრებულად უყვარდა თვითმფრინავის მართვა, რასაც დიდი წარმატებით ფლობდა.

მოჰამად რეზას სამი ცოლი ჰყავდა, მაგრამ არა ერთდროულად. მისი პირველი ცოლი იყო ეგვიპტისა და სუდანის მეფის აჰმად ფუად I-ის (მეფობდა 1917-1936 წლებში) ასული – პრინცესა **ფავზია** (1921-2005), რომელიც იყო და ამ ქვეყნის უკანასკნელი მონარქისა ფარუქ I-ისა (მეფობდა 1936-1952 წლებში).

1938 წელს ირანის სამეფო ტახტის მეკვიდრე პრინცმა (სპარსულად – „მირზა“) მოჰამადმა და პრინცესა ფავზიამ იქორწინეს. მათ შეეძინათ ერთადერთი ასული – შაჰნაზი (დაბადებული 1940 წელს).

ფავზია იზრდებოდა კაიროში, არნახულ ფუფუნებაში და მოჭარბებული პრეტენზიულობით გამოირჩეოდა. ამის გამო მან თვით ირანის დელოფლობაც კი იცოტავა და განქორწინება მოითხოვა. ამაზე შაჰინშაჰმა მეუღლეს თანხმობა მისცა და ათწლიანი ცოლ-ქმრობის შემდეგ სამეფო წყვილი განქორწინდა.

1951 წლის 12 თებერვალს ირანის შაჰინშაჰმა მეორედ იქორწინა. მან ცოლად შეირთო გასაოცარი სილამაზის ასული – **სორეია (სორაია) ესფანდიარი-ბახთიარი** (1932-2001). მათ ზღაპრულ ქორწილს მსოფლიოს ცალკეული ქვეყნების სამეფო სახლების უამრავი წარმომადგენელი დაესწრო. სორეიას – 6 ათასი ბრილიანტით შემკული და ოქრომკედლი ნაქარგი კაბა ეცვა და თითზე – 22,37-კარატიანი ბრილიანტის ბეჭედი ეკეთა.

სორეია – 1932 წლის 22 ივნისს დაიბადა ისპაჰანში, ბახთიარი მამის, ბიზნესმენ ჰალილ ესფანდიარისა და პროტესტანტული აღმსარებლობის გე-

⁴¹ ლ. დოლიძე, გენერლები საქართველოდან (საქართველოს გენერალიტეტის სამსაუკუნოვანი მატრიანე). თბ. 2003, გვ. 667.

რმანელი დედის – ევა კარლის ოჯახში. მომავალი დედოფალი სულ 8 თვისა იყო, როდესაც მისი მშობლები საცხოვრებლად ბერლინში გადავიდნენ.

ესფანდიარების ოჯახი ბევრს მოგზაურობდა. სორეია სწავლობდა შვეიცარიაში, ხოლო შემდეგ ლონდონში გადავიდა. იგი მსახიობობაზე ოცნებობდა. ლონდონში ის დაუმეგობრდა თავისი მომავალი მეუღლის უმცროს დას – პრინცესა შამსის. მან თავის გვირგვინოსან ძმას გააცნო მწვანეთვალეობა მზეთუნახავი, რომელიც მოჰამადს პირველი ნახვისთანავე შეუყვარდა.

გადედოფლების შემდეგ სორეიამ იმდენად დიდი ავტორიტეტი მოიპოვა ირანის მოსახლეობაში, რომ ახალშობილ გოგონებს მის სახელს მასობრივად არქმევდნენ.

მართალია, მოჰამადს და სორეიას თავდავიწყებით უყვარდათ ერთმანეთი, მაგრამ დედოფლის უშვილობის გამო მათი შვიდწლიანი ცოლ-ქმრობა 1958 წლის 6 აპრილს განქორწინებით დასრულდა.

ამის მიუხედავად, შაჰინშაჰმა თავისი საყვარელი მეუღლე იმდენად გულუხვად დაასაჩუქრა, რომ სორეია სიცოცხლის ბოლომდე არნახულ ფუფუნებაში ცხოვრობდა. იგი ცოლად გაჰყვა ცნობილ იტალიელ რეჟისორს ფრანკო ინლოვინას. მეორე მეუღლის ავტოკატასტროფაში დაღუპვის (1972 წ.) შემდეგ სორეია გადასახლდა პარიზში, სადაც ის 2001 წლის 26 ოქტომბერს, 69 წლის ასაკში გარდაიცვალა.⁴²

შაჰინშაჰის მესამე მეუღლე იყო აზერბაიჯანული წარმომავლობის ირანელი წარჩინებულის ასული – **ფარაჰ დიბა** (დაბადებული 1938 წელს). მისი პაპა დიპლომატი იყო და მსახურობდა თბილისში სპარსეთის კონსულის თანამდებობაზე, ხოლო მამა – სანკტ-პეტერბურგში სწავლობდა. გათხოვებამდე ფარაჰი სწავლობდა პარიზში, სადაც ცოდნას არქიტექტურის სფეროში იღრმავებდა. სწორედ იქ გაიცნო იგი თავისმა მომავალმა მეუღლემ, რომელიც საფრანგეთს ოფიციალური ვიზიტით ეწვია.

დედოფალ ფარაჰს შეეძინა ოთხი შვილი: პრინცი რეზა კირი (დაბადებული 1960 წელს), პრინცესა ფარაჰნაზი (დაბადებული 1963 წელს), პრინცი ალი რეზა (1966-2011) და პრინცესა ლეილა (1970-2001). აქვე დავძენთ, რომ ამჟამად უკვე გარდაცვლილნი არიან პრინცესა ლეილა და პრინცი ალი-რეზა, რომლებმაც, როგორც ოფიციალურად განხდა ცნობილი, სიცოცხლე თვითმკვლელობით დაასრულეს.

⁴² ნ. სულუხია. სორეია – მშვენიერი პრინცესა სევდიანი თვალებით. ჟურნალი „სარკე“. თბ. 19-25. II 2003, გვ. 44-45.

მოჰამად რეზას საზეიმო კორონაციის პარალელურად, ფარაჰიც დედოფლად აკურთხეს. წინამორბედი დედოფლებისაგან განსხვავებით, რომლებიც არაბულენოვან „მალაქეს“ ტიტულს ატარებდნენ, ფარაჰს მიენიჭა სპარსული ტიტული – „შაჰბანუ“. ის ქვეყნის მართვა-გამგებლობაში აქტიურად მონაწილეობდა.

შაჰინშაჰის თაყვანისმცემელთა შორის ლამაზი მანდილოსნებიც მრავლად იყვნენ. მოჰამად რეზა თავის ფავორიტ ქალებს ნიავარანის სასახლის გვერდითი ჭიშკრიდან იღებდა და უკან ლაბრადორის ლეკვით დასაჩუქრებულებს უშვებდა.⁴³

1965 წელს თეირანში მოეწყო სსრ კავშირის სოფლის მეურნეობის მიღწევათა გამოფენა, რომლის ორგანიზებაშიც სხვა მოკავშირე რესპუბლიკების (თურქმენეთი, აზერბაიჯანი და სომხეთი) წარმომადგენლებთან ერთად, ქართველებიც მონაწილეობდნენ.

ამ გამოფენის ერთ-ერთი მონაწილე, აღმოსავლეთმცოდნე ნოდარ კოჭლაშვილი შეხვდა ირანში, ფერეიდანის პროვინციაში მცხოვრებ ქართველებს, რომლებსაც საჩუქრად გადასცა საქართველოდან წაღებული „დედაენა“. ამით მან ისეთი სიხარული მიანიჭა „გურჯებს“, რომლებმაც ქართული დამწერლობის შესწავლა უდიდესი ენთუზიაზმით დაიწყეს, რომ გადაწყვიტა, ირანში მეორედ წასვლის შემთხვევაში იქ „დედაენის“ რამდენიმე ეგზემპლარი ჩაეტანა.

ნ. კოჭლაშვილი იგონებდა: „მეორედ რომ წავედი თეირანში, უკვე 25 „დედაენა“ წავიღე. წიგნის საზღვარზე გადატანა ძნელი იყო – ირანში კომუნისტური იდეოლოგიისა ცეცხლივით ეშინოდათ. ამიტომ, „დედაენიდან“ ლენინის სურათები ამოვხიე. თურმე საპირველმაისო დროშები დამრჩენია. აღარ მატანდნენ.

ვუთხარი: – თქვენი „არიამეჰრი“ – შაჰი ფრიად დაინტერესებულია ქართული კულტურით-მეთქი. თან შაჰ რეზა ფეჰლევეთან ერთად გადაღებული სურათიც ვაჩვენე. უცებ მომირბენინეს ოქროსფერი კანაფი წიგნების შესაკრავად, დამსვეს და სპარსული შარბათი დამალვეინეს...

შაჰი – თეირანში, გამოფენაზე გავიცანი თავის ცოლთან, ულამაზეს პრინცესა სორეიასთან ერთად. ასეთ დროს ოფიციალურად წარდგენაა საჭირო. დელეგაციის წევრები ჩავკამწყრივეს და თან გაგვაფრთხილეს, რომ შაჰს 5 მეტრზე ახლოს არ მივახლოვებოდით... ამ დროს სულ ერთ წამში გამოჩნ-

⁴³ გ. გელაძე. ირანის უკანასკნელი შაჰი, გვ. 8-10.

და სისხლი და გენი რას შერება... მოკლედ, ჯერ თურქმენეთის წარმომადგენელი იღვა, მერე აზერბაიჯანისა და სომხეთისა და ბოლოს – მე.

შაჰი წამოვიდა ჩვენკენ და თურქმენთან მიახლოებულიც არ იყო, რომ მან თავყანისცემის ნიშნად თავი იატაკს დაარტყა. აზერბაიჯანელი ცოტა ნაკლებად მოიხარა, ასევე სომეხიც...

ჩემთან რომ მოვიდა, როგორც ქართველთა წესია, ოდნავ დაეხარე თავი. მან ხელი მოჰკიდა და გვერდით გამიყვანა. 20 წუთი ვისაუბრეთ. მითხრა:

– „ჩემშიც ქართული სისხლია, ბებიაჩემი ახალციხელი აბაშიძე იყო“.

უცებ პრინცესა დამაკვირდა და ამაყად მითხრა:

– „ჩემი ბებიაც ქართველიაო“...

ირანის შაჰის მეუღლე აღმოსავლეთ ირანის გუბერნატორის ქალიშვილი გახლდათ და სილამაზით მართლაც ბრწყინავდა...

სხვათა შორის, მოჰამად რეზა ფეჰლევეი საქართველოშიც იყო, თუმცა მე არ შევხვედრივარ. სამაგიეროდ, მის ძმას ლაგოდუხის ნაკრძალში სანადიროდ გამაყოლეს. კარგი მონადირე იყო...

მაშინ საზღვარგარეთ გასვლა ასე იოლი არ იყო. მე კი გარემოებათა გამო, არ მიჭირდა. გადავწყვიტე, ჩვენი ფეხბურთელები წამეყვანა ირანში... ძლიერი ფეხბურთელები გვყავდა მაშინ – მესხი, კოტრიკაძე, მეტრეველი... სპარსეთს კი ძალიან სუსტი გუნდი ჰყავდა. ამხანაგური მატჩი იყო და გვთხოვეს, თავს ნუ მოგვჭრით, არ მოგვივოთო...

ჩვენი გუნდი რომ შევიდა, 50-ათასიანმა სტადიონმა ღრიალი მორთო: „ზენდებად შაჰინშაჰ! ზენდებად ირან!“ – ანუ დიდება შაჰს და ირანსო...

უეცრად ამ ყურისწამღებ ღრიალში, შორი ტრიბუნიდან განსხვავებული ხმები შემომესმა. კუთხეში ფერეიდნელები წამომდგარიყვნენ, მუშტებს იქნევდნენ და „საქართველოდ გაუმარჯოს!“ – ყვიროდნენ⁴⁴.

ზემოთ უკვე აღვნიშნეთ, რომ შაჰინშაჰს ჰყავდა სამი და: აშრაფი, ფატიმა, შამსი და ოთხი ძმა: ალი რეზა, ლოლამ რეზა, აბდულ რეზა, ჰამიდ რეზა. მათ მიერ დაგროვილი ზღაპრული ქონების შესახებ ლეგენდები დადიოდა. გავრცელებული ცნობების თანახმად, სწორედ ისინი ფლობდნენ ირანის ეკონომიკის საგრძნობ ნაწილს, კერძოდ, მნიშვნელოვან წილებს 17 ბანკსა და სადაზღვევო კომპანიაში, 25 მეტალურგიულ ქარხანაში, 8 მაღაროში, 10 სამშენებლო მასალათა ქარხანაში, 45 სამშენებლო კომპანიაში და ა. შ.

⁴⁴ ნ. კოჭლავაშვილი. მოგონება ირანზე და მის უკანასკნელ შაჰზე. მოამზადა ე. ერაძემ. გაზეთი „კვირის პალიტრა“. თბ. 24-30. IV. 2006, გვ. 31.

აღსანიშნავია, რომ მოჰამად რეზას დაძმებიდან ყველაზე ოდიოზურ პიროვნებად ითვლებოდა მისი ტყუპისცალი და – აშრაფი. გარდა იმისა, რომ ის ამორალური ქალის რეპუტაციით სარგებლობდა, დადიოდა ხმები მის მიერ სამორინებებში გაფლანგული მილიონების, ნარკობიზნესთან მჭიდრო ურთიერთობისა და შაჰინშაჰზე მისი ძლიერი გავლენის შესახებ. ამასთანავე, აშრაფი ისლამური რელიგიისადმი უდიერ დამოკიდებულებას ამჟღავნებდა. კერძოდ, მან საჯაროდ გააკიცხა ქალები, რომლებიც „ბებიების ამაზრზენ შავ ნაჭერს“ ანუ ჩადრს ატარებდნენ. ყოველივე ამის გამო შაჰინშაჰი იძულებული გახდა, რომ თავისი ტყუპისცალი საზღვარგარეთ გაეგზავნა.⁴⁵

1966 წელს მოჰამად რეზა ოფიციალური ვიზიტით ესტუმრა სსრ კავშირის ცალკეულ ქალაქებს, მათ შორის თბილისსაც.

საქართველოში ჩამოსული ირანის შაჰინაჰისა და მისი დის მიღებასა და გამასპინძლებას სხვებთან ერთად ესწრებოდა საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის მდივანი (იდეოლოგიის დარგში) დევი სტურუა, რომელიც ივრებდა: „ფუნქციონირის რესტორანში გაიმართა მიღება (მასპინძელი – საქართველოს უმაღლესი საბჭოს თავმჯდომარე, აკადემიკოსი გიორგი ძოწენიძე გახლდათ), რომელზედაც ევროპულად გაზრდილი, დახვეწილი შაჰი თავს არხეინად გრძნობდა. ის სრულებითაც არ ჰგავდა იმ ნორჩ გვირგვინოსანს, რომელსაც სტალინის დანახვაზე გული წაუვიდა.

და აი, ამ ევროპულად განათლებულმა, დახვეწილმა შაჰმა თავის გამოსვლაში (მიღების დროს) ერთი უტაქტობა დაუშვა. როცა მან სუფრასთან მსხდომი მანდილოსნების სადღეგრძელო წარმოთქვა, დააყოლა, რომ სპარსელებს ყოველთვის უყვარდათ ქართველი ქალებიო.

ჩვენ ვიცით, როგორც უყვარდათ სპარსელებს ქართველი ქალები, საუკუნეთა მანძილზე როგორ ერეკებოდნენ ქართველ ასულებს შაჰებისა და ხანების ჰარამხანებში. არ უნდა ეთქვა მას ასეთი რამ“.⁴⁶

ამის შემდეგ საქართველოს ეწვია თბილისს ეწვია შაჰინშაჰის და, ზემოხსენებული პრინცესა აშრაფი, თავის მეუღლესთან, ნავთობმრეწველ მოროზოვთან (ცნობილი რუსი კაპიტალისტის საგა მოროზოვის შვილიშვილი) ერთად. მათ პატივსაცემად თბილისში საზეიმოდ, ხალხმრავალი მიღება გაიმართა.

დ. სტურუას მოგონებებში ვკითხულობთ: „მე მივეცი ჩემს თავს ნება

⁴⁵ გ. გელაძე. ირანის უკანასკნელი შაჰი, გვ. 88-89.

⁴⁶ დ. სტურუა. სტალინი, ხრუშჩოვი, ბრეჟნევი (მოგონებები, პორტრეტები), თბ. 1995, გვ. 67-68.

შაჰის უტაქტობისათვის პატარა „შური მეძია“. ეს „შურისძიება“ შემდეგში გამოიხატებოდა:

მე ვუთხარი აშრაფს:

– „თქვენო უმაღლესობავ! ქართველებს აქვთ ერთი ასეთი ჩვეულება – ისინი აძლევენ საშუალებას მაღალ სტუმარს შეასრულოს თავისი ქვეყნის ცეკვა“.

გთხოვთ, შეასრულოთ სპარსული ცეკვა და ამით გვცეთ პატივი აქ მყოფ ქართველებს“.

აშრაფი, რომელმაც სამიოდე ფუჟერი შამპანური მიირთვა და წამოწითლდა კიდეც, სიამოვნებით დაეთანხმა ჩემს წინადადებას. შემდეგ მე მიუგებრუნდი მიღებაზე მყოფ ჩემს თანამემამულეებს შემდეგი სიტყვებით:

– „ქართველებო! ახლა საქართველოს ისტორიაში პირველად, ჩვენ წინ იცეკვებს შაჰის და, როგორც ცეკვავენ ჩვენი ასულები შაჰებისა და ხანების წინ. ეს არის ჩემი პასუხი და „შურისძიება“ შაჰის იმ სიტყვების გამო, რომ სპარსელებს ყოველთვის უყვარდათ ქართველი ასულები“.

ყველა დამსწრემ ერთსულოვანი ტაში შემოჰკრა. რაღა თქმა უნდა, ის, რაც მე ვთქვი, სარისკო იყო. აშრაფისა და მოროზოვის ამაღლაში ვინმეს რომ სცოდნოდა ქართული, დიდ ხათაბალაში გაგებებოდი, მაგრამ არა უშავს რა, ჩაიარა.

მე გამოვიყვანე წამოწითლებული აშრაფი დარბაზის შუაგულში და ჩავჩურჩულე:

– „ძალიან გთხოვთ, ვიდრე მუსიკოსები დაკვრას არ დაამთავრებენ, ცეკვას ნუ შეწყვეტთ. წინააღმდეგ შემთხვევაში თქვენ ძალიან გაანაწყენებთ მასპინძლებს“.

შემდეგ მუსიკოსებს ვთხოვე – რაიმე აღმოსავლური რითმული ცეკვის ჰანგი შეესრულებინათ და არ გაჩერებულებოდნენ, ვიდრე ნიშანს არ მივცემდი.

ერთი სიტყვით, აშრაფი ლამის გულის წასვლამდე ცეკვადა. როცა მან მუდარით სავსე მხერა მესროლა, მხოლოდ მაშინ მივეცი ნიშანი მუსიკოსებს, შეეწყვიტათ დაკვრა.

ქანცგალეული აშრაფი ჩემს გვერდით მოწყვეტით დაჯდა და კარგა ხანს ვერ მოიბრუნა გული. ამით ამოიწურა ჩემი „შურისძიება“.⁴⁷

1962 წლიდან საქართველოს ორჯერ ეწვია შაჰინშაჰის ძმა – აბდულ რეზა. მას, როგორც ნადირობის მოყვარულს, მასპინძლებმა ლაგოლენის ნაკრ-

⁴⁷ დ. სტურუა. სტალინი, სრუშჩოვი, ბრეჟნევი, გვ. 68-69.

ძალში ნადირობის ნება დართეს.

მეორედ აბდულ რეზა სანადიროდ ქვემო სვანეთში, ლაშხეთის თემის სოფელ ჩიხარეშში (ლენტეხის რაიონი) წაიყვანეს. იქ მის მიერ მოკლული ნადირი უფსკრულში გადაიჩეხა.

პრინცმა თავის სპარსელ მხლებელს ნანადირევის ამოტანა უბრძანა. ამას შეესწრნენ საგანგებოდ შერჩეული ქართველი მონადირეები, რომლებიც შეეცადნენ პრინციისათვის აეხსნათ, რომ უფსკრულში ჩასვლისას მსახური შესაძლოა დაღუპულიყო. პრინცმა თავისი გადაწყვეტილების შეცვლა აღარ მოისურვა. ამის გამო ქართველმა მონადირეებმა უარი განაცხადეს, რომ გულდრძო პრინცს თან ხლებოდნენ.

აღნიშნულ შემთხვევასთან დაკავშირებით დ. სტურუა იგონებდა: „ამის შემდეგ საკავშირო საგარეო საქმეთა სამინისტროდან დამირეკა მაღალი რანგის მოხელემ და აღშფოთებულმა მითხრა, რომ შაჰის ძმამ იჩივლა – „ქართველები ცუდად მომქცნენო“.

მე განვუმარტე მაღალი რანგის მოხელეს, რომ მონათმფლობელობა ჩვენში დიდი ხანია, რაც აღარ არსებობს და ჩვენ არ ვაპირებთ არავითარი გამონაკლისების დაშვებას. მოხელე დამემუქრა და „ინციდენტიც“ ამით ამოიწურა.

სხვათა შორის, აშრაფმა და მოროზოვმა რამდენჯერმე დამპატიჟეს მეუღლითურთ თეირანში, – ჩვენს სასახლეში გაცხოვრებთო, მაგრამ, როგორც ახლა ამბობენ ხოლმე, „ცენტრმა“ ეს რატომღაც არ ინება. დასანანია!“⁴⁸

ზემოთ უკვე აღვნიშნეთ, რომ უკანასკნელი შაჰინშაჰი – სპორტის დიდი მოყვარული გახლდათ. იგი მფარველობდა და ხელს უწყობდა პერსპექტიულ სპორტსმენებს, მათ შორის განსაკუთრებით – ჭიდაობაში, რომელიც ირანში ტრადიციულად ითვლება სპორტის უპირველეს და ყველაზე დაფასებულ სახეობად.

1971 წელს თეირანში გაიმართა საერთაშორისო საჭიდაო ტურნირი „არიამპერის“ ანუ შაჰინშაჰის სახელობის პრიზის მოსაპოვებლად. მასში მსოფლიოს მრავალ ცნობილ ფალაგანს შორის მონაწილეობდა 23 წლის ქართველი მოჭიდავე ლევან თედიაშვილი (დაბადებული 1948 წელს), მომავალში – ლეგენდარული სპორტსმენი, მფლობელი მრავალი საპატიო სპორტული წოდებისა და ჯილდოსი, მათ შორის მსოფლიო ჩემპიონატის 5 ოქროს და ოლიმპიური თამაშების 2 ოქროს მედლისა.

⁴⁸ დ. სტურუა. სტალინი, სრუშჩოვი, ბრეჟნევი, გვ. 69-70.

ლ. თედიაშვილმა ბრწყინვალედ იასპარეზა თეირანში, რისთვისაც ღირსეულად დაიმსახურა „არიამეჰპრის“ პრიზი. ეს ფაქტი საინტერესოდ აქვს აღწერილი ჟურნალისტ ლაშა გარეჯელს, რომელიც ამ მართლაც რომ ტრიუმფალურ გამარჯვებას ასე ახსენებდა სახელოვან ფალავანს: „ირანი დიდი სპორტული ზეიმისათვის ემზადებოდა. იქ სპორტის თავი და თავი ჭიდაობაა. შაჰის პრიზის გათამაშების ტრადიციულ შეჯიბრებაზე მსოფლიოს უძლიერესმა მოჭიდავეებმა მოიყარეს თავი.

პრიზის გათამაშება ვეებერთელა სტადიონზე, ღია ცის ქვეშ გაიმართა. მოედანზე ნემსი არსად ჩავარდებოდა. შაჰიც, რა თქმა უნდა, მეუღლით მობრძანდა, ასპარეზობის მონაწილეებს ღიმილით მიესალმა. იქვე, ახლოს იჯდა შაჰის საყვარელი ფალავანი. ბელმა სწორედ მასთან შეგახვედრა...

სტადიონი გათანგულიყო... ვინ იცის, რა დღეში იყავი... მეტოქეც ღირსეული შეგხვდა, ვერაფერს დაუწუნებდი... მაინც დაჯახნე. გეგონა, წმინდად მოიგე, მაგრამ მსაჯმა ისევ საჭიდაოდ მოგიხმო.

ირანელთა კერპს თვალეში რომ შეხედე, შიშის ნატამალიც ვერ ამოიკითხე, რადგან მისთვის სიკვდილის ფასად ჩანდა დამარცხება... მაგრამ შენც ძალიან გწყუროდა გამარჯვება... ირანის შაჰის ფერხითი მისი საყვარელი ფალავანი ეგდო... გულშემატკივრები კვლავ ფეხზე იდგნენ, ხმას არ იღებდნენ...

მაშინ, თურმე, შაჰმა მიგიხმო და ძვირფასი ბეჭედი გაჩუქა. ჯილდომ გაგახარა. ბეჭედი მოგეწონა და ჩაუთქვი – ნანას (იგულისხმება ლ. თედიაშვილის მეუღლე ნანა მჭედლიშვილი. ნ. ჯ.) მივართმევო. ეს ბეჭედი ახლა ნანას უკეთია მარჯვენა ხელზე“.⁴⁹

საგულისხმოა, რომ ამ ასპარეზობის დაწყებამდე ირანელებმა საიდუმლოდ ინახულეს ლ. თედიაშვილი და მას წაგების სანაცვლოდ შესთავაზეს 100.000 ამერიკული დოლარი, რაც იმხანად უზარმაზარ თანხას წარმოადგენდა (მაშინდელი დოლარი თავისი მსყიდველობითი უნარით მრავალჯერ აღემატებოდა დღევანდელს), მაგრამ ქართველმა ფალავანმა სიმდიდრეს სახელი ამჯობინა და შაჰინშაჰის ფავორიტს აშკარა უპირატესობით სძლია.

ამასთან დაკავშირებით ჟურნალისტის მიერ დასმულ შეკითხვაზე ლ. თედიაშვილმა ასე უპასუხა: „ფული შემომადმიეს. ვიცოტავე. კიდეც დაამატეს. ამ ვაჭრობა-ვაჭრობაში ყველაფერი ასი ათას დოლარამდე ავიდა. მერე გავედი ხალიჩაზე და იმათი ფალავანი შაჰის თვალწინ დავამარცხე... ფული აღარ მოუციათ...

⁴⁹ ლ. გარეჯელი. მრავალს დაესწარით! გაზეთი „სამშობლო“. თბ. 27. XII. 1972.

– მართლა არ დაგენანათ ასი ათასი?

– გაყიდული შეხვედრით არავინ გამდიდრებულა. მერე შვილები მყავს, თვალბეჭდებში როგორ უნდა შექმნებოდა“.⁵⁰

„არიამეჰრი“ სახელობის პრიზის მოსაპოვებლად თეირანში გამართულ საჭიდაო ტურნირში ლ. თედიაშვილმა, მოგვიანებით კიდევ ორჯერ (1972 და 1977 წლებში) იასპარეზა, რისთვისაც კვლავ ოქროს მედლებით დაჯილდოვდა. საბოლოო ჯამში, ამ ფრიად საპატიო ჯილდოს მფლობელი იგი სამჯერ გახდა.

1973 წელს თეირანში გაიმართა მსოფლიო ჩემპიონატები თავისუფალი და კლასიკური სტილით ჭიდაობისა და სამბოს სახეობებში.

თავისუფალ ჭიდაობაში ლ. თედიაშვილმა კვლავინდებურად დიდებულად იასპარეზა და ოქროს მედალთან ერთად ჩემპიონის ტიტულიც მოიპოვა.

იმავედროულად, გამოირკვა, რომ სსრ კავშირის სამბისტთა ნაკრების წევრი გენადი რუხლიაძევი ავადმყოფობის გამო ვერ იასპარეზებდა, რის გამოც, მის წონით კატეგორიაში (90 კგ.) გუნდისათვის ნული ქულა უნდა დაეწერათ. ამის თავიდან ასაცილებლად, სსრ კავშირის სამბისტთა ნაკრების უფროსი მწვრთნელის ს. იონოვის თხოვნითა და ლ. თედიაშვილის მწვრთნელის ვახტანგ ბალავაძის ნებართვით, ქართველმა ფალავანმა ძალები ამ სახეობაშიც მოსინჯა და ბევრისათვის მოულოდნელად – მეორე ოქროს მედალიც წარმატებით მოიპოვა!

ქართველი ფალავანის ამ ჭეშმარიტ ტრიუმფს გაოცებითა და აღტაცებით შესტყპროდა თეირანის უდიდეს საჭიდაო არენაზე – „ფარაჰის“ სტადიონზე თავმოყრილი საზოგადოება, მათ შორის სახელგანთქმული ირანელი ფალავანები – მანსურ მეჰთი-ზადე, აბდულაჰ მოვაჰედი და სხვები.

ორგზის მსოფლიო ჩემპიონს ირანელები ხუმრობით ურჩევდნენ, რომ მას ბედი მესამე სახეობაში, კერძოდ, კლასიკურ ჭიდაობაშიც ეცადა...

ეს იყო უნიკალური შემთხვევა მსოფლიო სპორტის ისტორიაში, როდესაც ერთი სპორტსმენი ერთდროულად ორ სახეობაში გახდა მსოფლიო ჩემპიონი.⁵¹

ყოველივე ამის თვითმზილველი, სსრ კავშირის სპორტის ოსტატი ვ. გოლუბევი იგონებდა: «Турнир проходил на открытом стадионе «Фарах». Жара была испепеляющей, три ковра, расстеленные прямо на футбольном

⁵⁰ ლევან თედიაშვილი – ფალავანი და მოქალაქე (ლევან თედიაშვილის სპორტული მოღვაწეობის შესახებ პრესაში გამოქვეყნებული მასალების კრებული). შეადგინა ნ. მჭედლიშვილმა. თბ. 1997, გვ. 404-405.

⁵¹ ლევან თედიაშვილი – ფალავანი და მოქალაქე, გვ. 186-205.

поле, накалились, как сковородка. Не спасал и брезентовый тент. Разборные трибуны, приближенные к центру действий, бушевали и готовы были развалиться от скандирования и песен болельщиков. Не надо говорить, что такое борьба для иранцев! Это идол. Чемпионы по борьбе в Иране – национальные герои...

Труднее всего было не соперников одолеть, а переломить настроение беснующихся тегеранцев. И наши ребята это сделали! Покорили они истинных ценителей борьбы искроментным мастерством. А Левана Тедиашвили просто на руках готовы были носить. Чумазые мальчишки лезли к нему целоваться: В Иране есть примета – если мальчишку поцелует сильный человек, то сам он вырастет сильным...

С Леваном никто не мог справиться. Бились об него, как о скалу. Он и был скалой, неприступной крепостью – блестящий самыми эффективными приемами... Трибуны, понятно, взорвались от восторга... В течение шести дней он дважды стал чемпионом мира».⁵²

1977 წელს ლ. თედიაშვილმა კიდევ ერთხელ იასპარეზა „არიამეჰრის“ პრიზის მოსაპოვებლად. იმავე წელს, სპორტულ გაზეთში „ლელო“ გამოქვეყნებულ ინტერვიუში იგი აცხადებდა: „ეს ასპარეზობა წლეულს მეთერთმეტედ გაიმართა. იგი პოპულარობას წლითიწლობით იხვეჭს და მასში მონაწილეთა რიცხვიც წლითიწლობით იზრდება. მაგალითად, წლევიანდელ ტურნირში სსრ კავშირის, აშშ-ის ბულგარეთის, გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკის, პოლონეთის, ავღანეთის, ირანისა და ეგვიპტის 143 მოჭიდავე ჩაება. შეჯიბრება თეირანში ახლად დაგებული ოლიმპიური ცენტრის უნიკალურ სპორტის სასახლეში გაიმართა. ასპარეზობის ოთხი დღის მანძილზე, რომ იტყვიან, ტრიბუნაზე ნემსიც არ ჩავარდებოდა. ფინალურ შეჯიბრებას ირანის შაჰიც დაესწრო. შეჯიბრების დამთავრების შემდეგ კი გამარჯვებულებს ჯილდოები მისმა 17 წლის ვაჟმა გადმოგვცა...

კენჭისყრამ პირველ წრეში ირანელ ჯაფარისთან შემახვედრა, რომელიც 20 წამში დავამარცხე. შემდეგ შეხვედრებშიც, აგრეთვე, წმინდა გამარჯვებები მოვიპოვე... ფინალში კი ირანელ მოჭიდავე სულეიმანთან მომიწია ბრძოლა. იგი საჭიდაოდ რევანშის წყურვილით გამოვიდა და თანაც უნდოდა შაჰისათვის თავი მოეწონებინა... სულეიმანი მეოთხე წუთზე გავაკარი ხაღლიჩას და თასი მოვიპოვე. სულეიმანის დამარცხება, რომელზედაც, ჩანს, დიდ იმედებს ამყარებდნენ, ირანელმა გულშემატკივრებმა მტკივნეულად განიცადეს,

⁵² В. Голубев. Борец из Сагареджо. Газета «Труд». Москва, 21. IX. 1976.

მაგრამ მათ ობიექტურობის გრძნობა არ დაუკარგავთ“.⁵³

მოკამად რეზას მიერ დიდი ენთუზიაზმითა და იმელებით გატარებულ რეფორმებს სასურველი შედეგი ვერ მოჰყვა. მოსახლეობის მატების სწრაფი ტემპის გამო, სოციალურად დაუცველი ფენების სათანადო მატერიალური უზრუნველყოფა შეუძლებელი ხდებოდა. შეინიშნებოდა ქონებრივი დიფერენციაციის ზრდაც. „ნავთობის ბუმის“ დასრულების შემდეგ „შავი ოქროს“ ექსპორტით მისაღები შემოსავლის სოლიდური წყარო, სხვა ნავთობმომპოვებელი ქვეყნების მსგავსად, ირანსაც შეუმცირდა.⁵⁴

70-იანი წლების პირველი ნახევრის ირანში მომავალი სოციალური აფეთქების მკაფიო მიზეზები თითქოსდა არ ჩანდა. არაერთი მაჩვენებლის მიხედვით, მესამე სამყაროში ირანს ლიდერის პოზიცია ეკავა. ამის წინაპირობებად იქცა: განათლებისა და ურბანიზაციის მაღალი დონე, ლიდერის პოზიცია მეზობლებთან ურთიერთობაში, საერთო ეროვნული პროდუქტის სწრაფი ზრდა (1973 წლიდან – 1976 წლამდე, „ნავთობის ბუმის“ პერიოდში, ამ მაჩვენებელმა 50%-ს გადააჭარბა), განვითარებული ინფრასტრუქტურა და კომუნიკაციები, სწრაფი ინდუსტრიალიზაცია (მოდერნიზაციის ერთ-ერთი უმთავრესი პირობა). ყოველივე ეს მესამე სამყაროს ქვეყნებს შორის ირანს ყველაზე მაღლა აყენებდა. აშშ-ის, სსრკ-ის, გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკისა და იაპონიას შემდეგ, მეხუთე სუპერსახელმწიფოდ ირანი მოიაზრებოდა. მიუხედავად ზემოთქმულისა, 70-იანი წლების მიწურულს ეს სახელმწიფო ღრმა კრიზისმა მოიცვა.⁵⁵

მიუხედავად ირანის მესვეურთა მიერ თანამიმდევრულად გატარებული პანირანიტული პოლიტიკისა, 60-იანი წლებიდან ამ ქვეყანაში შესამჩნევად გამძაფრდა იდეოლოგიური კონფრონტაცია პანირანიზმის, პანარაბიზმის, ქურთული და ბელუჯური ნაციონალიზმის მიმდინარეობათა შორის. სწორედ იმხანად იჩინა თავი თურქულენოვან ხალხთა „ვენებათაღელვამაც“. ასე, რომ ფეხმოკიდებული „რეგიონული ნაციონალიზმის“ წყალობით, ეროვნულ პრობლემათა კრიზისულ ფაზაში ირანი თანდათან შედიოდა.

70-იანი წლების მეორე ნახევრის სახალხო მოძრაობის აღმავლობა და ისლამური რევოლუციის წარმატება ირანში ნათელი დადასტურებაა იმისა,

⁵³ გაზეთი „ლელო“, თბ., 24. XII. 1977.

⁵⁴ გ. სანიკიძე. ფაქლავიანები, გვ. 190.

⁵⁵ გ. სანიკიძე. კიდევ ერთხელ ირანის ისლამური რევოლუციის მიზეზების შესახებ. სამეცნიერო შრომათა კრებული „ახლო აღმოსავლეთი და საქართველო“. ტ. V. მიქდენა ო. გიგინეიშვილის ხსოვნას. თბ. 2008, გვ. 161-162.

რომ მუსლიმური თემის უმრავლესობისათვის მიუღებელია ქვეყნის ნაჩქარევი და მექანიკური ვესტერნიზაცია, მათი ყოფა-ცხოვრების წესის აგება ბრძალ გადმოღებული დასავლური ქარგების საფუძველზე. მოკლე ისტორიულ ვადებში თავსმოხვეულმა განვითარების ულტრავეროპულმა გზამ, რომელიც ძირითადად შეეხო ირანის ქალაქების „ეგროპული ნაწილის“ მცხოვრებთ, უბიძგა ირანელთა ცალკეულ ფენებს, მიემართათ ტრადიციული სულიერი და კულტურული ფასეულობებისათვის, რომელთა შორის წამყვან როლს – ისლამი ასრულებდა.⁵⁶

ირანის „ამერიკანიზაციის“ მცდელობას წინ მკვეთრად აღუდგა ფუნდამენტალისტურად განწყობილი შიიტი სამღვდელთა, რომელსაც სათავეში გამოჩენილი ირანელი რელიგიურ-პოლიტიკური მოღვაწე აიათოლა ხომეინი (1902-1989) ჩაუდგა. სწორედ მას დააკისრა განგებამ, რომ ფაჰლავიანთა დინასტიის მესაფლავე და ირანის ისლამური რესპუბლიკის ფუძემდებელი ყოფილიყო. მან „ერთიანი ირანელი ერის“ იდეა – „სარწმუნოებრივი ერთიანობის იდეით“ შეცვალა.

1978 წლის 6 ნოემბერს შაჰინშაჰმა ირანის მოსახლეობას რადიოს საშუალებით ასე მიმართა: „მე ბევრი შეცდომა დავუშვი... მაგრამ მე კარგად მომესმა თქვენი რევოლუციის ხმა. მე მესმის, რომ მოვლენათა მდინარება უნდა შეიცვალოს. ამერიიდან მე ვაღიარებ ვიღაც დავიცვა კონსტიტუცია. მე ვთხოვ ჯარების გენერალური შტაბის უფროსს ხანმოკლე ვადით ღრობითი მთავრობის შექმნას. ამ მთავრობამ უნდა აღადგინოს წესრიგი და შესაძლებელი გახადოს სამოქალაქო მთავრობის შექმნა“.

მიუხედავად ხელისუფლების დიდი მცდელობისა, ვითარება ირანში სწრაფად უარესდებოდა.

მოჰამად რეზას მმართველობის უკანასკნელი წელი მის მიერ დაშვებული შეცდომების უწყვეტ სერიად მიიჩნევა. შაჰინშაჰის დაჟინებული მოთხოვნით, ერაყიდან გააძევეს ხომეინი, რომელმაც თავი საფრანგეთს შეაფარა. იქ მას კომუნიკაციისა და თვითრეკლამის გაცილებით მეტი შესაძლებლობა გამოუჩნდა, ვიდრე ერაყში ჰქონდა, რამაც ირანის ხელისუფლებისათვის ფრიად საზიანო შედეგი იქონია.⁵⁷

⁵⁶ ჯ. გიუნაშვილი, გ. ჭიკაშვილი. ირანი: რევოლუცია, ისლამური რესპუბლიკა. წელიწადი „ქართული დიპლომატია“. თბ. 1995, გვ. 349-350.

⁵⁷ გ. სანიკიძე. კიდევ ერთხელ ირანის ისლამური რევოლუციის მიზეზების შესახებ, გვ. 167-170.

1979 წლის იანვრის დასაწყისში, როდესაც პოლიტიკურმა კრიზისმა და არეულობამ ირანში თავის აპოგეას მიაღწია, აშშ-ის ხელისუფლებამ თეირანში მიავლინა ევროპაში მოკავშირეთა ძალების მთავარსარდლის მოადგილე, გენერალი რობერტ ჰაიზერი. ის იგონებდა, რომ მოჰმად რეზას „სტრესი და შემფოთება სახეზე ეწერა. წინა წლებისაგან განსხვავებით, როცა შაჰს სამხედრო უნიფორმა ეცვა, ახლა ის მუქ სამოქალაქო ტანსაცმელში იყო გამოწყობილი“.

16 იანვარს ირანის უკანასკნელმა შაჰინშაჰმა თავისი მეუღლითურთ სამუდამოდ დატოვა ნიავარანის სასახლე და მეჰრაბადის აეროპორტს მიაშურა. ძლიერი სტრესის მიუხედავად, მოჰმად რეზამ ბოინგ-727-ის („შეგარდენი“) პილოტის სავარძელი დაიკავა და ცაში უკანასკნელად აფრინდა. ქვეყნიდან წასვლამ შაჰინშაჰი და შაჰბანუ უეჭველ სიკვდილს გადაარჩინა. იმხანად მათი ოთხივე შვილი და შაჰინშაჰის დედა უკვე აშშ-ში იმყოფებოდა.

ოფიციალურად გამოცხადდა, რომ გადაღლის გამო შაჰინშაჰი თავის ოჯახთან ერთად დასასვენებლად გაემგზავრა საზღვარგარეთ, ხოლო ქვეყანას პარლამენტის მიერ უკვე დამტკიცებული ახალი მთავრობა გაუძღვებოდა.⁵⁸

1980 წლის 27 ივლისს კიბოთი დაავადებული ლტოლვილი შაჰინშაჰი, 61 წლის ასაკში, ეგვიპტეში გარდაიცვალა. იგი დაკრძალეს ალ-რიფაის მეჩეთში, სადაც თავის დროზე მამამისიც განისვენებდა (ირანში გადასვენებამდე).

გარდაცვალების წინ შაჰინშაჰმა გამოაქვეყნა თავისი მეტუარების წიგნი „პასუხი ისტორიას“, სადაც ის შეეცადა აეხსნა, თუ რატომ „ჩნდება უწყსრიგობა და ინგრევა, ნადგურდება ყოველივე, რაც კი შეიქმნა უზენაესის ნებით, ერთუზიანზითა და მთელი ერის შრომით“. მისი შეფასებით, ირანელმა ხალხმა ვერ შეძლო ფეხი აეწყო „თეთრი რევოლუციისათვის“ და მათი უმეტესობის გაუთვითცნობიერებლობა სათავისოდ გამოიყენეს ამბოხებულებმა, რომლებმაც დასავლეთისაკენ მიმავალი ქვეყანა რამდენიმე საუკუნით უკან დასწიეს.⁵⁹

აქვე დავძებნთ, რომ, ზემოხსენებული ნაშრომის გარდა, მოჰმად რეზა ავტორია წიგნებისა: „ჩემი ქვეყნის სამსახურში“, „დიდი ცივილიზაციისაკენ“ და სხვ.

ისლამური რევოლუციის გამარჯვებამ და საზოგადოებრივი ცხოვრების საწყისების ცალსახა ისლამიზაციამ, რაც უწინარესად გულისხმობს ეროვნული ზღვრების მოშლას მორწმუნეთა შორის, ქვეყანაში მანამდე გამძაფრებული

⁵⁸ გ. გელაძე. ირანის უკანასკნელი შაჰი, გვ. 101-106.

⁵⁹ ნ. ჯავახიშვილი. ირანის შაჰინშაჰები ფაჰლავიანთა დინასტიიდან, გვ. 102.

ეროვნული დაპირისპირება მოხსნა. ამის შედეგია, რომ თანამედროვე ირანში მიუთითებენ რელიგიურ უმცირესობებზე (სრული კულტურული ავტონომიით) და არა ეროვნულ უმცირესობებზე. ასე რომ, რევოლუციამ მრავალეროვან ირანს იმ ეტაპზე აარიდა დეზინტეგრაციული პროცესები და ეთნოკონფლიქტები.⁶⁰

ირანის სამეფო ტახტის დღევანდელი მემკვიდრეა უკანასკნელი შაჰინ-შაჰის უფროსი ვაჟი, პრინცი რეზა კირ (II) ფაჰლავი (დაბადებული 1961 წელს), რომელიც თავის ცოლ-შვილთან ერთად ცხოვრობს აშშ-ში, მერილენდის შტატში და სამშობლოში დაბრუნებაზე ოცნებობს.

დასასრულ, ვფიქრობთ, ინტერესმოკლებული არ უნდა იყოს ცოტა ხნის წინათ მომხდარი ფაქტი, რომელიც ფაჰლავიანთა დინასტიის ამჟამინდელ მთავარ წარმომადგენელთან ქართველთა ურთიერთობას უკავშირდება.

ხსენებული პრინცი საკმაოდ უხერხულ მდგომარეობაში ჩავარდა, როდესაც საჯაროდ შეახსენეს მისი პაპის მიმართ ვსევლოდ სტაროსელსკის მიერ გაწეული ამაგის შესახებ...

2004 წლის 28 მაისს, ქ. ამანში გაიმართა იორდანის ამჟამინდელი მეფის აბდალას ძმის – პრინც ჰამზას და ოსმალეთის სულთნების დინასტიის წარმომადგენლის – პრინცესა ნურის ქორწილი, რომელზედაც მსოფლიოს ცალკეული ქვეყნებიდან არაერთი საპატიო სტუმარი ჩავიდა.

არისტოკრატ სტუმართა გალერეას ამშვენებდნენ მსოფლიოს მონარქისტული სახელმწიფოების ამჟამინდელი და ყოფილი სამეფო დინასტიების წარმომადგენლები. მათ შორის იყო ოსმალეთის სულთან აბდ ალ-მაჯიდ I-ის (მეფობდა 1839-1861 წლებში) შვილთაშვილის შვილი – პრინცესა ნილუფერი (იგივე ეკატერინე), რომლის გენეალოგიური ხაზი ასე გამოიყურება:

- 1) ოსმალეთის სულთანი აბდ ალ-მაჯიდ I;
- ↓
- 2) პრინცი მეჰმედ ბურჰანედდინი (1849-1876);
- ↓
- 3) პრინცი იბრაჰიმ თეფიქი (1874-1931);
- ↓
- 4) პრინცი ბურჰანედდინ ჯემი (1920-2008);
- ↓
- 5) პრინცესა ნილუფერი/ეკატერინე (დაბადებული 1953 წელს).

⁶⁰ ჯ. გიუნაშვილი, გ. ჭიპაშვილი. ირანი: რევოლუცია, ისლამური რესპუბლიკა, გვ. 350.

ნილუფერის ძმა პრინცი სელიმი. მათი ბებია ანუ დედა პრინც ბურჰანედდინ ჯემისა იყო შადიე ჩურუქსულუ, ასული გენერალ ბაჰრი-ფაშასი, რომელიც წარმოშობით ქართველი ყოფილა. ჩვენი ვარაუდით, ის უნდა ყოფილიყო ქობულეთიდან, რომელსაც ძველად „ჩურუქ-სუ“ ეწოდებოდა.

პრინცესა ნილუფერს ქართული სისხლი დედის მხრიდანაც აქვს. კერძოდ, მისი დედა ირინა ივანეს ასული სტაროსელსკაია (დაბ. 1928 წ.), რომელიც ზემოხსენებული ვსევოლოდ სტაროსელსკის უფროსი ძმის – გივი სტაროსელსკის (1872-1910) და ეკატერინე დუხინოვსკაიას შვილიშვილია. ირინას მშობლები იყვნენ ივანე გივის ძე სტაროსელსკი (1899-1979) და ნატალია ევგენის ასული დავიდოვა. ასე, რომ მის ძარღვებში თავად გურამიშვილთა სისხლიც ჩქეფს.

ზემოხსენებულ ქორწილში სტუმრად იყო ირანის ტახტის ამჟამინდელი მემკვიდრე, უფლისწული რეზა კირ ფაჰლავიცი. მისთვის ნილუფერის დედას ირინა სტაროსელსკაიას საჯაროდ შეუხსენებია:

– „გენერალ სტაროსელსკის პაპაშენი საჯინბოდან რომ არ გამოეყვანა და ოფიცრად არ ექცია, ის შაჰი ვერასოდეს გახდებოდაო!“⁶¹

ამრიგად, ირანის მმართველი უკანასკნელი სამეფო დინასტიის – ფაჰლავიანთა წარმომადგენლებთან ქართველებს საკმაოდ მჭიდრო ურთიერთობა ჰქონდათ.

---

⁶¹ მ. ხომერიკი. წერილები, გვ. 191-196.

Niko Javakhishvili

THE LAST ROYAL DYNASTY OF IRAN AND GEORGIANS

Summary

Representatives of Georgian royal and princely houses had closer ties with the ruling dynasties of Iran.

In the presented article we tried to find out as more as possible about the relations between Georgians and the representatives of Iran's last ruling dynasty – Pahlavy (Pehlevy).

It is also reviewed Iran's economic and political situation of those times.

The present article is the first attempt to study the above mentioned issue.